

BİR BULGAR GAZETESİNDEN 93 HARBİ'Nİ TAKİP ETMEK: *BILGARİN*

Ergün HASANOĞLU*

Öz: Bu çalışmanın amacı, 8 Ekim 1877 tarihinde yayın hayatına başlayan *Bulgarin* adlı gazete üzerine odaklanmaktır. *Bulgarin*, 93 Harbi döneminde Romanya'da yayın yapan tek Bulgarca gazete olması nedeniyle ayrıca bir öneme sahiptir. Çalışmada, milliyetçi bir politika benimseyen bu Bulgar gazetesinin verdiği bilgiler ışığında 93 Harbi'nin seyri ve neticeleri takip edilecektir. Bu açıdan çalışmanın sınırı 8 Ekim 1877 tarihinden 3 Mart 1878 tarihinde yapılan Ayastefanos'taki ön antlaşmaya kadar olacak şekilde belirlenmiştir. Gazetenin incelenmesiyle birlikte iki cephede (Tuna ve Doğu Anadolu) gerçekleşen ve Şıpkı, Plevne ve Kars gibi savaşın yoğun yaşandığı yerlerden gelen bilgilere erişilebilecek, gazete editörlerinin milliyetçi dürtülerle kaleme aldıkları makaleler okunabilecektir. Keza aynı şekilde Büyük Güçlerin politikaları hakkında fikir sahibi olunacak, 93 Harbi'ni sonlandırmak amacıyla yapılan ön antlaşmaya yönelik gazetenin tutum ve yaklaşımı öğrenilebilecektir. Bunun dışında gazetenin yayın politikası neticesinde yaptığı yayımlar, Bulgaristan'da günümüze değin hissedilen Rusya'ya yönelik minnettarlık bağlamında önemli ipuçları sunacaktır.

Anahtar Kelimeler: Bükreş, Yergöğü, Osmanlı Devleti, Bulgaristan, 93 Harbi.

FOLLOWING THE '93 WAR THROUGH A BULGARIAN NEWSPAPER: THE *BILGARİN*

Abstract: The aim of this study is to focus on the newspaper *Bulgarin*, which began publication on October 8, 1877. *Bulgarin* holds particular significance as it was the only Bulgarian-language newspaper published in Romania during the '93 War. Through the nationalist policy adopted by this Bulgarian newspaper, in the study will trace the course and outcomes of the '93 War. In this respect, the scope of the study was determined as the period from October 8, 1877 to the preliminary treaty in San Stefano on March 3, 1878. By examining the newspaper, information from the two fronts (Danube and Eastern Anatolia) and from key battle sites such as Shipka, Plevne, and Kars will be accessed, and articles penned by the editors driven by nationalist urge will be read. In addition, insights into the policies of the Great Powers will be gained, and the newspaper's stance and approach towards the preliminary treaty concluded to end the '93 War will be understood. Additionally, the newspaper's publications as a result of its editorial policy will provide important clues in the context of the gratitude towards Russia that is felt in Bulgaria to this day.

Key Words: Bucharest, Giurgiu, Ottoman Empire, Bulgaria, '93 War.

Giriş

On dokuzuncu yüzyıl, gelişim ve bununla birlikte modernleşme çağı olarak kabul edilebilir. Bükreş'te kurulan Bulgar İhtilal Merkez Komitesi'nin 1870 yılında yayımladığı *Bulgarski Glas* (Türkçe karşılığı *Bulgar Sesi*) adlı broşür, satır aralarında 19. yüzyıla dair bir tanım yapmaktadır. Bu broşüre göre “*sis dağılmakta ve Avrupa yaşamak istemektedir. Gelişim, insanların gözünü açmıştır*”.¹ Gazete ve dergi gibi süreli yayınlar, bu gelişim sürecine yön veren önemli araçlardır. Ortak bir hedefe sevk edilmesi istenen topluma, süreli yayın vasıtasıyla milliyetçi duygular harekete geçirilip belli bir görüş ve fikir dayatılabilir. Romanya'daki Bulgarların çıkardığı süreli yayınlar buna emsal teşkil edebilecek özelliktedir. Başta Bükreş olarak üzere Romanya'nın farklı şehirlerinde çıkarılan Bulgarca gazete ve dergiler, Bulgar milliyetçiliğinin alevlenmesinde mühim bir yere sahiptir.

* Dr., Kırklareli/Lüleburgaz, ergunhasanoglu39@gmail.com, ORCID: 0000-0002-0583-734X.

¹ *Bulgarski Glas*, ot B.R. Ts.K. (БПЦК), Jeneva 1870, s. 22.

Bu çalışma, 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi döneminde Romanya'daki Bulgarların girişimleriyle ilk başta Bükreş ve daha sonrası Yergöğü'de yayımlanmış olan *Bulgarin* adlı Bulgarca gazete üzerine odaklanarak gazetenin savaş dönemini ve sonuçlarını ne şekilde takip ettiğini göstermeyi amaçlamaktadır. Gazetenin Bulgar milliyetçiliğine yapmaya çalıştığı katkı ve etki de gazeteden verilecek pasajlarla sunulmaya çalışılacaktır. Bu açıdan çalışmanın sınırı 8 Ekim 1877 tarihinden 3 Mart 1878 tarihinde yapılan Ayastefanos'taki ön antlaşmaya kadardır. Ayastefanos'taki ön antlaşma ile 13 Temmuz 1878 tarihindeki Berlin Antlaşması arası dönem başka bir çalışmanın konusu olduğundan dolayı bu çalışmada yer almamaktadır. Gazetenin başta Osmanlı karşıtlığı olmak üzere Bulgarların çıkar ve menfaatlerini gözetip o yönde yayım yaptığı göz önünde bulundurulmalıdır. Çalışmanın ana kaynağı *Bulgarin* gazetesidir. Gazetenin sunduğu bilgiler arşiv belgeleri, araştırma ve inceleme eserlerle desteklenmiştir. Son olarak gazetenin tüm nüshaları, Sofya'daki "Sv. Sv. Kiril i Metodiy" Millî Kütüphanesinde muhafaza edilmektedir.

1. Romanya'daki Bulgarca Süreli Yayıncılığı

13 Temmuz 1878 tarihli Berlin Antlaşması'yla Bulgaristan Prensiği'nin kurulmasına karar verilmesi, Bulgar basın tarihini etkileyen ana unsurların başında gelmektedir. Bu açıdan Bulgar süreli yayıncılığı tarihini 1878 yılı öncesi ve sonrası olarak ayırmak gerekir. 1878 yılı öncesi Bulgar süreli yayıncılığı açısından başlıca iki yerin bulunduğu söylenebilir. Bunlardan biri İstanbul, diğeri Bükreş'tir. Bükreş şehri, konu hakkında araştırmalar yapmış Bulgar gazeteci Boris Andreev'e göre Bulgar mülteci gazeteciliğinin merkezi konumundadır.² Bununla birlikte Romanya topraklarında çıkarılan Bulgarca gazete ve dergiler, yayın politikası konusunda nispeten daha keskin bir milliyetçilik siyaseti benimsediğinden dolayı İstanbul'daki Bulgarca süreli yayınlardan ayrılmaktadır. İstanbul ve Bükreş başta olmak üzere Romanya'da çıkarılan gazete ve dergiler içerik bakımından incelenip değerlendirildiğinde İstanbul'daki süreli yayınların evrimci, Romanya'dakilerin devrimci siyaset benimsediği sonucuna varılabilir.³

İstanbul'da çıkarılmış olan süreli yayınların doğrudan Osmanlı Devleti'nin kontrolünde olması ve sansürden geçmesi, yayın politikasını yönlendiren temel etmendir. Bundan dolayı İstanbul'daki Bulgarca gazete ve dergilerin genel hatlarıyla "ateşli" yayımlar yapması pek mümkün gözükmemektedir. Bunun aksine Bükreş'teki Bulgarca süreli yayınlar için aynı durum söz konusu değildir. Bulgarlar için Romanya'daki uygun ortamın varlığı, basın aracılığıyla başta Osmanlı Devleti karşıtlığı olmak üzere düşüncelerin "özgür" bir şekilde ifade edilmesine imkân verir türdendir. Romanya topraklarında basılmış *Nova Bulgariya* (1876-1877), *Stara Planina* (1876-1877), *Oteçestvo* (1869-1871), *Nezavisimost* (1873-1874), *Narodnost* (1867-1869), *Vızrajdane* (1876), *Svoboda* (1869-1872), *Sekidnevny Novinar* (1877) adlı gazeteler ve *Znanie* (1875-1876, 1878), *Uçilište* (1870-1876), *Slavyansko Bratsvo* (1877-1878) adlı dergiler bu konuda öne çıkan süreli yayınlardır.⁴ Çalışmamızın ana temasını teşkil eden *Bulgarin* de döneminin kayda değer bir diğer Bulgarca gazetesidir.

2. *Bulgarin* Gazetesi Hakkında Kısa Bir Bilgilendirme

Bulgarin, 8 Ekim 1877 tarihinde Bükreş'te yayın hayatına başlamıştır. Çarşamba ve Cumartesi günleri olmak üzere haftada iki kez çıkarılacağı duyurulmuştur. Gazete, 1877-78 Osmanlı-Rus Harbi'nin şiddetlendiği dönemde yayın serüvenine başlaması açısından ayrıca bir öneme sahiptir. İlaveten savaşın gidişatıyla ilgili kamuoyunu bilgilendiren Romanya'daki tek Bulgarca gazete olma özelliğine de haizdir. Gazetenin redaktör ve idarecisi Hr. G. Bıçevarov ve Dim. K. Popov'dur.⁵ "Bulgarin Gazetesi Hakkında Bir Şey" başlığıyla gazetenin çıkarılma gerekçesi şu şekilde izah edilmiştir:

"Bugün, kapsamlı olmasa da en azından kısaca tüm Slavlar için günümüzün dikkat çeken evresindeki gidişatı inceleyen ve ana sahnesi vatanımız Bulgaristan'a hizmet eden savaşın

² B. M. Andreev, *Bılgarskiyat Peçat Prez Vızrajdaneto (Zaçenki i Razvoy), İzdanie na Drujestvoto na Stoliçnit Jurnalisti*, Sofya 1932, s. 143.

³ Hüseyin Mevsim, "Bulgarca Süreli Yayıncılığın Dair Notlar", *Kebikeç*, Yıl 25, Sayı 50, 2020, s. 236-241.

⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz. B. M. Andreev, a.g.e., s. 89-144; Hüseyin Mevsim, a.g.m., s. 236-240.

⁵ Dimitir P. İvançev, (Sis.), *Bılgarski Periodiçen Peçat 1844-1944, Anotiran Bibliografski Ukazatel*, Tom 1, Nauka i İzkustvo, Sofya 1966, s. 116; B. M. Andreev, a.g.e., s. 143.

önemli aşamalarını kronolojik şekilde sunan bir Bulgarca gazetenin bulunması ilgi çekici olduğu kadar gereklidir. Bir Bulgarca gazete çıkarılması hakkında duyulan ihtiyaç ve arkadaşlarımızın özel telkinleriyle bir zaman sonra gelecek nesillerin edebiyatta ve gazetecilik hususunda gösterilen kayıtsızlık konusunda bizi yargılayacakları ve suçlayacakları gerçeği, yeni gazete *Bulgarin*'i çıkarmaya karar vermemize sebep olmuştur [...] Bugüne kadar çabaladığımız ve bundan sonra da gözetmeye devam edeceğimiz hedef, halkımızın çıkarlarını savunmaktır. Ne kadar başarılı olduğumuzu ve ne kadar başarılı olacağımızı bilmiyoruz ama vicdanen hizmet etmeye borçlu olduğumuz halkın önünde tam anlamıyla rezil olmayacağımızı umut ediyoruz”.⁶

Görsel 1. *Bulgarin* Gazetesinin Manşeti

Gazete, 29 Haziran 1878 tarihinde basılan 65, 66 ve 67. sayısıyla Tuna Nehri kıyısında yer alan Yergöğü şehrinde çıkarılmaya devam etmiştir. Bunun sebebi postalarda yaşanan büyük düzensizlik, Bulgaristan ile yapılan özel yazışmalarda karşılaşılan önlenemez sıkıntılar ve okuyuculardan gelen sayısız şikâyetler gösterilmiştir. Tüm bu sebeplerden dolayı gazetenin matbaası Yergöğü'ne taşınmıştır. Söz konusu bu şehre taşınmak, gazete editörlerine göre Tuna Nehri'ni geçerek Bulgaristan'a yakınlaşmayı ve gazeteyi yayımlamayı daha kolay hâle getirecektir.⁷ Matbaanın taşınmasıyla beraber gazetenin yayım günleri de değişmiştir. *Bulgarin*'in manşetinde Perşembe ve Pazar olmak üzere haftada iki defa çıkarılacağı neşredilmiştir. Gazetenin 8 Ekim 1877 tarihinde başlayan yayın hayatı, 30 Kasım 1878 tarihinde yayımlanan 111. sayı ile son bulmuştur.

Gazetenin yayın politikasının merkezinde Bulgar milliyetçiliğini gözetmek ve 1877-78 Osmanlı-Rus Harbi hakkında bilgi paylaşmak vardır. *Bulgarin*, Rus yanlısı bir gazete olması sebebiyle dönemin siyasetinde net bir taraftır. Yapılan haber ve yayımlarda Rusya ve İmparator II. Aleksandr'a açık bir eğilim gözlemlenmektedir. Çünkü Rus devletinin Bulgarları “özgürleştirmek” adına harbe girdiği düşünülmektedir. Bununla birlikte gazete, incelenen dönem itibarıyla Rusya ve İngiltere rekabetinde İngiliz karşıtı söylemde bulunmaktadır. Aynı zamanda söylem bakımından Osmanlı karşıtı yayımlar da yapılmaktadır. Gazetenin genel itibarıyla ilk sayfasında dönemin öne çıkan olayı değerlendirilmektedir. Gazetenin “*Voynata*” başlıklı bölümünde savaşın seyri hakkında bilgi sahibi olunabilmektedir. Gazete editörlüğüne ulaşan farklı şehirlerden telgraflar, geniş yelpazede olayların gidişatı hakkında fikir edinmeyi sağlamaktadır.

3. *Bulgarin* Gazetesinden 93 Harbi'ne Bakmak

3.1. Tuna ve Doğu Anadolu Cephesindeki Gelişmeler

Rus İmparator II. Aleksandr'ın 24 Nisan 1877 tarihli savaş ilanı ile beraber Osmanlı ile Rus ordusu arasında gerçekleşen Tuna ve Doğu Anadolu'daki muharebeler, sonuçları itibarıyla Osmanlı Devleti açısından iyimser değildir. Tuna cephesinde Zıştovi, Niğbolu, Tırnova, Plevne ve Şıpka'da istenen

⁶ *Bulgarin*, Godina [Yıl] I, Broy [Sayı] 1, 8 Oktomvri [Ekim] 1877, s. 1.

⁷ *Bulgarin*, Godina I, Broy 65, 66, 67, 29 Yuniy [Haziran] 1878, s. 1.

neticeler elde edilememiş ve yüzlerce Osmanlı subayı ve eri Rus ordusuna esir düşmüştür.⁸ Diğer bir cephe olan Doğu Anadolu'da aynı şekilde Kars, Ardahan, Batum ve Erzurum'da başarısızlıklar baş göstermiştir. Bu sonuçlar Sultan II. Abdülhamid ve Osmanlı devlet adamlarının üzerinde menfi bir tesir yaratmıştır. Nitekim Babıali'de toplanan Vükela Meclisinde bu yenilgilerin bir suçlusu aranmıştır. Osmanlı kamuoyu da cephelerden gelen mağlubiyet haberlerinin ardından ayaklanmıştır. Padişah, ortaya çıkan bu gergin ortamı bastırabilmek adına başta Serasker Redif Paşa ve Serdarıekrem Abdülkerim Paşa olmak üzere bazı askerî kanatta değişikliğe gidilmesine hükmetmiştir. Osmanlı ordusu ise İstanbul'da bu gelişmeler yaşanırken 1877 yılının Temmuz ayı içerisinde bazı mevkilerde Rus ordusunu yenilgiye uğratmıştır. Osmanlı kuvvetleri açısından iki cephede kısmi anlamda kazanılan bazı askerî zaferler ve bilhassa Osman Paşa'nın Rus ordusuna Plevne'deki mukavemeti, manevi anlamda hem İstanbul'daki padişah ve devlet adamlarını hem de Osmanlı kamuoyu ve askerini bir nebze olsun teskin etmiştir. Ancak bu müspet dönem uzun sürmemiştir ki Rusların ilerleyişine karşı konulamamıştır.⁹ Rus ordusunun iki cephedeki ilerleyişi, Slav dünyasını heyecanlandırmıştır. Bu olumlu hava, Romanya'daki Bulgarların kalemine de yansımıştır:

"Yıllardan bu yana, asırlardır acı çeken Bulgarların özgürlüğünü ilan edecek mukaddes vaktin ne zaman geleceği beklenmiştir. Bugün, yüzyıllardan beridir rüyasını gördüğümüz ve hayal ettiğimiz gün değil midir? Bugün geleceğimizin tayin edildiği ve tüm Avrupa'nın gözlerini üzerimize çevirdiği gün değil midir? Şüphesiz bugün ne yapabileceğimizi, kendimizi millet olarak adlandırmaya layık olup olmadığımızı, kardeşlerimizin [Ruslar] ve onların merhametli hükümdarının [Rus İmparator II. Aleksandr] feda etmeye lütfettiği muazzam harcamaları hak edip etmediğimizi gösterme zamanıdır".¹⁰

Gazete editörleri, Rusya'nın Osmanlı Devleti'yle savaşa girmesini "*tarih sayfalarımızda altın harflerle yer alacak*" şeklinde tanımlamışlardır. Bundan dolayı "*Rusların zaferi bizim zaferimiz, Rusların kaybı bizim kaybımız*" şiarıyla Bulgarları açıkça cepheye davet ederek silah kuşanmaları yönünde çağrıda bulunmuşlardır. Oldukça romantik kabul edilebilecek bu çağrı şu şekilde yapılmıştır: "*Yaşlılar iç düzenle ilgilenmeli, zenginler maddi destek vermeli, kararlı adımla silahın desteklenmesi için Bulgar gönüllülerinin saflarına katılım sağlanmalı; katledilen kardeşlerimiz, esir edilen annelerimiz, ırzına geçilen kız kardeşlerimiz için savaş sahasında öç alınmalıdır. Uyuma zamanı değildir; vakit, dava vaktidir".¹¹*

Ekim ayına gelindiğinde, Tuna cephesinde savaş olağanca şiddetiyle sürmektedir. Ancak bununla birlikte kış mevsiminin gelmesi, savaşın yaşandığı dağlık coğrafya düşünüldüğünde silahların dönemsel anlamda nispeten susmasına neden olmuştur. *Bilgarin*'e göre son dönemde askerler arasında yaşanan küçük çaplı çarpışmalar dışında Bulgaristan'daki savaş alanından önemli bir haber yoktur. Bu eylemsizliğin sebebi kötü hava koşulları ve yağın yoğun yağmurdur.¹² Bu bilgiyi Osmanlı Devleti'nin Şumnu Mevki Kumandanı Rauf Paşa'nın Seraskerliğe çektiği 7 Ekim 1877 tarihli telgraf da desteklemektedir.¹³ Gazetenin iddiasına istinaden "*askerlerin tüfekleri sussa da Türklerden siper mesafesi olarak 15 metre uzaklıktaki Plevne'deki askerler ellerindeki çapaları bırakmamışlardır*". Plevne'nin Rus ordusunun kuşatması altında bulunması, 1877 yılının Ekim ayı ortaları itibarıyla gazete editörlerine şehrin düşeceğine dair bir çıkarım yaptırmıştır. Onlara göre "*Osman Paşa'ya her gün yardım ve erzak ulaşsa ve İstanbul'dan sürekli telgraf çekilse de Plevne'nin kuşatmasına artık bitmiş gözüyle bakılabilir. Belki de birkaç gün sonra Plevne'nin ele geçirildiği bilgisi verilerek*

⁸ Ahmet Taşdemir, "Osmanlı Ordusunda Stratejik Yönetim Zaafiyeti Örneği: 93 Harbi'nde Balkan Savunmasının Çöküşü", Harp Tarihi Dergisi, Sayı 1, Haziran 2020, s. 9-29.

⁹ François Georjeon, Sultan Abdülhamid, çev. Ali Berktaş, 5. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul 2018, s. 106-112.

¹⁰ *Bilgarin*, Godina I, Broy 1, 8 Oktomvri [Ekim] 1877, s. 1.

¹¹ *Bilgarin*, Godina I, Broy 1, 8 Oktomvri [Ekim] 1877, s. 1-2.

¹² *Bilgarin*, Godina I, Broy 1, 8 Oktomvri [Ekim] 1877, s. 3.

¹³ Devlet Arşivleri Başkanlığı (DAB), Millî Savunma Bakanlığı Askerî Tarih Arşivi (ATASE), Fon Kodu: 110-9-1-3, Kutu No: 19, Dosya No: 0, Gömlek No: 161, 25 Eylül 1293 / 7 Ekim 1877.

okuyucular mutlu edilecektir". Bu görüşe dayanak olarak Plevne'nin bombardımana tutulduğu ve yakın zaman içerisinde şehrin kaderinin tayin edileceği gösterilmiştir.¹⁴

Gazetenin aldığı bilgiye göre dönem itibarıyla Şıpka ve civarında ise kayda değer çatışmalar yaşanmamaktadır. 16 ve 17 Eylül 1877 tarihinde Süleyman Paşa'nın komutasındaki Osmanlı Devleti'nin Balkan ordusunun Şıpka Geçidi'nde yaptığı son taarruz başarısızlıkla sonuçlanmıştır.¹⁵ Bu başarısızlığın ardından Ekim ayının başında yeni bir taarruzun hazırlığı içerisinde olunmuştur. Ancak *Bilgarin* gazetesi, Süleyman Paşa'nın yeni bir saldırı girişiminde bulunabileceğine ihtimal vermemektedir. Gazete "*Süleyman Paşa'nın peygambere 20 bin şehit gönderdiği son hezimetten önce Şıpka Geçidi üzerine yaptığı saldırının şevki [şu an] kendisinde yoktur*" diyerek olayı dramatize etmiştir.¹⁶ Aslında gazetenin bazı noktalarda haklılık payı vardır. Zira Süleyman Paşa, 6 Ekim'de tümen komutanlarıyla bir toplantı gerçekleştirmiştir. Bu toplantıda, edilecek taarruzun başarıya ulaşmayacağı konusunda komutanların fikir beyan etmesi, paşanın hem kararlılığını hem de isteğini yok etmiştir. Bununla birlikte paşa, Rus ordusunun saldırıya geçeceğine dair bir istihbarat almasının ardından bir rapor hazırlayarak Seraskerliğe sunmuştur. Bu rapora göre Rus ordusunun yığınak yaptığına dair Osmanlı askerî kuvvetlerinin eline ulaşan haberler, gerçekleştirilen keşif sonucunda doğrulanmıştır. Paşaya göre bu durumda Ruslara karşı bir taarruza girişilecek olursa kendileri açısından Şıpka'daki zaiyata benzer ağır kayıplar verilecektir.¹⁷ *Bilgarin*, Süleyman Paşa'nın taarruz konusunda söylediği iddia edilen bir sözü satırlarına taşımıştır: "*Hiçbir zaman taarruza kalkmayacağım, eğer ki saldırı olursa savunmada kalacağım*".¹⁸

Savaşın şiddeti konusunda Doğu Anadolu cephesinde durum farklı değildir. Alacadağ ve civarı Rus ordusu tarafından muhasara edilmiştir. 14 ve 15 Ekim 1877 tarihinde yaşanan muharebede Osmanlı ordusu ağır bir yenilgi almıştır.¹⁹ Cephede görev yapan Ferik Hacı Raşid Paşa, Ferik Ömer Paşa, Mirliya Hasan Kâzım Paşa gibi önemli bazı Osmanlı paşalarıyla birlikte binlerce Osmanlı subay ve eri Ruslara esir düşmüştür. Akabinde Ahmed Muhtar Paşa başkanlığında toplanan meclis, geri çekilme ve Kars'ın savunulmasına odaklanılması kararına varmıştır.²⁰ *Bilgarin*, cepheden gelen bu haberlerin ardından kendince bir değerlendirme yapmıştır: "*Muhtar Paşa'nın ordusuna karşı parlak bir zafer elde edilmiştir. Bu başarı, sonuçları itibarıyla muazzamdır*". Gazeteye göre "*bu zafer, oportünist Türkofillerde olağanüstü kötü bir intiba yaratacak ve çoğu stratejistin fikrini değiştirecektir. Hamid Hükûmetinin altı paşasının kaybı, İstanbul'da çok büyük ve çok etkili bir moral bozukluğuna sebep olacaktır*".²¹

Bilgarin'e göre Alacadağ Muharebesi'nin ardından çarpışmaların kısa süreliğine kesilmesi, "*kendilerini gerçekten galip sanan Türkleri bir nebze olsun sakinleştirmiştir*". Ancak buna karşın gazetenin öne sürdüğüne bakılırsa Kars civarındaki çatışmaların Rusların kesin zaferiyle sonuçlandığının belli olması, İstanbul'da yeni endişelerin hissedilmesine yol açacaktır. Ahmed Eyüp Paşa ve Rifat Paşa, vakit kaybetmeden Erzurum'a doğru hareket etmişlerdir. Erzurum'dan da Gazi Ahmed Muhtar Paşa'nın mağlup olduğu bölgeye gideceklerdir. *Bilgarin*'e göre Kars'ın kaderini ilgilendiren konular bilinenden çok daha ciddidir. "*İmparatorluk muhafızlarından her gün yeni ve taze askerlerin [bölgeye] ulaşması, çıplak Osmanlıların istediği gibi, Rus Ana Ordugâhının kış aylarında karşı faaliyetleri durdurmaya yönelik en küçük bir niyetinin dahi olmadığına işaretidir*".²²

¹⁴ *Bilgarin*, Godina I, Broy 1, 8 Oktomvri [Ekim] 1877, s. 3.

¹⁵ Özden Çalhan, Alev Keskin, 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı Zaman Dizini, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara 2004, s. 65.

¹⁶ *Bilgarin*, Godina I, Broy 1, 8 Oktomvri [Ekim] 1877, s. 3.

¹⁷ H. Hikmet Süer, 1877-1878 Osmanlı Rus Harbi Rumeli Cephesi, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara 1993, s. 419.

¹⁸ *Bilgarin*, Godina I, Broy 2, 12 Oktomvri [Ekim] 1877, s. 3.

¹⁹ Özden Çalhan, Alev Keskin, a.g.e., s. 69.

²⁰ Şadi Sükan, TSK Tarihi Osmanlı Devri, 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi, Kafkas Cephesi Harekâtı, Cilt II, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara 1985, s. 153.

²¹ *Bilgarin*, Godina I, Broy 1, 8 Oktomvri [Ekim] 1877, s. 3.

²² *Bilgarin*, Godina I, Broy 2, 12 Oktomvri [Ekim] 1877, s. 3.

Doğu Anadolu cephesindeki gelişmeler bu yöndedir. Tuna cephesinde ise Rus General Gurko'nun idaresindeki iki süvari tümeniyle Tuğgeneral Hakkı Paşa'nın komutasındaki Osmanlı kuvvetleri arasında 24 Ekim 1877 tarihlerinde Teliş Muhaberesi ve Gorni (Yukarı) Dıbnik Muharebesi yaşanmıştır.²³ *Bilgarin*, muharebeleri kendi üslubuyla yorumlayarak neticeleri hakkında okuyucularını bilgilendirmiştir. Muharebelerin sonucunu “muzafferiyet” olarak duyuran gazeteye göre “bir parlak zafer daha Rus silahının şanını taçlandırmıştır. İmparatorluk askerleri, on saatlik bir kanlı çarpışmadan sonra Sofya yolu üzerindeki Gorni [Yukarı] Dıbnik ile Teleş arasındaki Türk istihkâmlarını ele geçirmiştir”. Tuğgeneral Ahmed Hıfzı Paşa, birçok subay, üç bin er, bir tüm süvari alayı Rus ordusuna esir düşmüştür. Bununla birlikte ayrıca dört top ve birçok askerî teçhizat ve silah ele geçirilmiştir.²⁴ Ruslar, gazete editörlüğünün yayımladığı bir anıya göre esir edilen Osmanlı askerlerine gayet nazik davranmışlardır. Anıları kaleme alan kişi, konuyu biraz da abartarak esirlerden birçoğunun “ellerindeki kanların henüz kurumamış başıbozuklardan” oluştuğunu ifade etmiştir.²⁵

Teliş ve Yukarı Dıbnik Muharebesi, sonuçları itibarıyla Plevne'nin kaderi açısından oldukça önemlidir. Zira Sofya-Plevne yolunun Rusların eline geçmiş olması ve Osmanlı ordusuna kapanması, Plevne'nin dünyayla olan bağlantısının kesilmesi anlamına gelmektedir.²⁶ *Bilgarin*'e göre savaşın Avrupa sahasında elde edilen bu iki zafer hem kazanımları hem de sonuçları itibarıyla “muhteşemdir”. Plevne şehri artık tamamıyla kuşatılmış sayılmalıdır. Gazete editörleri, Gazi Osman Paşa'nın esir edileceği konusunda emindir: “Osman Paşa ve ordusu, esir kardeşlerinin kaderini paylaşacaktır”.²⁷ Zaten İstanbul'daki Yüksek Askerî Şûra, aldığı bir kararla Plevne'nin tahliye edilmesi hususunda Gazi Osman Paşa'ya müsaade vermiştir.²⁸ Bu da sürecin gazetenin öngörüsü neticesinde ilerlediğini göstermektedir.

Yukarıda sözü edilen iki muharebenin kahramanı “İstanbul'da Sultan [II. Abdülhamid'i] sarsan ve Hain Boğazı içerisinden Balkan'a giren ilk kişi olan” Rus General Gurko kabul edilmektedir. *Bilgarin*, General Gurko'nun bu elde ettiği zaferlerle yetinmeyeceğini ve daha fazla savaş kazanacağını umut etmektedir. Bu beklentinin dışında gazeteye göre muharebelerin Osmanlı Devleti açısından kaybı hem Rumeli hem de Anadolu'daki tüm Osmanlı askerinin genel itibarıyla cesaretini kıracaktır. Gazetenin merakı ise Süleyman Paşa'nın Osmanlı askerinin yenilgi haberlerini öğrendiğindeki tepkisidir.²⁹

Dönem itibarıyla Şıpka'da da çarpışmalar olmaktadır. *Bilgarin*'e göre kısa bir süre önce Karapınar'da yenilgiye uğrayan Rauf Paşa, İstanbul'a telgraf çekerek Şıpka'daki top gürlemesinin aralıksız bir şekilde devam ettiğini bildirmiştir.³⁰ Paşa, 16 Ekim 1877 tarihinde merkeze sunduğu bir raporunda Şıpka'da daha çok savunma hatları üzerinde karakol muharebelerinin yaşandığını yazmıştır. Bu yaşanan çatışmalarda üç Osmanlı askeri yaralanırken bir asker de şehit verilmiştir.³¹ Rauf Paşa'nın aynı tarihte sunduğu ayrı bir raporunda, yaşanan bir diğer çatışma hakkında bilgi verilmiştir. Bu rapora göre 15 Ekim sabahı Rus ordusunun başlayan top atışına aynı şekilde mukabele edilmiştir. Bu mukabele neticesinde “düşmana hayli hasar verildiği düşünülmüştür”. Söz konusu çatışmada Osmanlı ordusundan altı asker şehit düşmüş, iki asker de yaralanmıştır.³² Paşa, 23 Ekim günü çektiği bir başka telgrafında Rus ordusuyla yaklaşık üç buçuk saat süren bir top muharebesinin gerçekleştiği haberini vermiştir. Bu rapora göre Osmanlı havanlarının isabet ettiği Rus ordusuna ait mevkiilerde birçok “leş ve yaralının taşındığı gözlemlenmiştir”.³³ *Bilgarin* gazetesi ise bir durum değerlendirmesi yaparak Rauf Paşa'nın ordusunun mevcudiyetinin önemli derecede azaldığını öne sürüp kendileri açısından

²³ H. Hikmet Süer, a.g.e., s. 462-476; Özden Çalhan, Alev Keskin, a.g.e., s. 71.

²⁴ *Bilgarin*, Godina I, Broy 3, 15 Oktomvri [Ekim] 1877, s. 3.

²⁵ *Bilgarin*, Godina I, Broy 9, 5 Noemvri [Kasım] 1877, s. 3.

²⁶ H. Hikmet Süer, a.g.e., s. 476.

²⁷ *Bilgarin*, Godina I, Broy 4, 19 Oktomvri [Ekim] 1877, s. 2.

²⁸ Özden Çalhan, Alev Keskin, a.g.e., s. 73.

²⁹ *Bilgarin*, Godina I, Broy 4, 19 Oktomvri [Ekim] 1877, s. 2-3.

³⁰ *Bilgarin*, Godina I, Broy 2, 12 Oktomvri [Ekim] 1877, s. 3.

³¹ DAB, ATASE, Fon Kodu: 110-9-1-3, Kutu No: 29, Dosya No: 0, Gömlek No: 110, 4 Teşrinievvel 1293 / 16 Ekim 1877.

³² DAB, ATASE, Fon Kodu: 110-9-1-3, Kutu No: 29, Dosya No: 0, Gömlek No: 111, 4 Teşrinievvel 1293 / 16 Ekim 1877.

³³ DAB, ATASE, Fon Kodu: 110-9-1-3, Kutu No: 29, Dosya No: 0, Gömlek No: 120, 11 Teşrinievvel 1293 / 23 Ekim 1877.

bölgedeki çarpışmalar konusunda çok fazla endişeye mahal olmadığı çıkarımda bulunmuştur.³⁴ Bu kadar kesin bir çıkarımda bulunulmasının dayanağının Rus ordusuna duyulan güven olduğu söylenebilir. Çünkü gazeteye göre “*Rus askerinin Bulgaristan’a girmesiyle birlikte savaşın seyri tamamıyla yeni bir boyut ve yön kazanmıştır*”.³⁵

Osmanlı ordusu, Tuna ve Doğu Anadolu cephesinde gerçekleşen muharebelerde aldığı yenilgilerle Rus ordusunun ilerleyişine engel olamamıştır. Savaşın gidişatını etkileyebilecek nitelikte kabul edilebilecek başta Plevne ve Kars’taki gelişmeler, kamuoyunun ilgisini celp etmiştir. *Bilgarin*’e göre “*Türkler; ikna olarak savaşın seyri hakkında hem Bulgaristan’da hem de Anadolu’da tamamıyla kaybettiklerini itiraf etmeye başlamışlardır*”. İstanbul’dan alınan istihbarat üzerine hem Yıldız Sarayı’nda hem de ahalide büyük bir “*cesaretsizlik*” hâkimdir. Muhtar Paşa, gücünü kaybetmiş ve ne yapacağını bilememektedir ki paşa, askerî bir destek istemektedir. Süleyman Paşa, Şevket Paşa ve Osman Paşa da aynı şekilde yardım beklemektedir. “*Sırada kim vardır?*”. Gazetenin iddiasına göre “*teslimiyet konusu sıradanlaşmıştır. Fesliler, eğer öleceksek en azından Rusların elinde ölelim diyerek ‘Muhammed bize darıldı’ sözünü söylemişlerdir*”.³⁶

3.2. Barış Antlaşmasına Dair Söylentiler ve Savaşın Gidişatı

Petersburg, Viyana, Londra ve İstanbul’dan alınan tüm haberler, Osmanlı ordusunun hem Tuna hem de Doğu Anadolu’daki durumunun kritik olduğuna işaret etmektedir. İstanbul’dan edinilen bir bilgiye göre Osmanlı başkentindeki gerginlik genele sirayet ederek herkeste bir ümitsizliğin var olmasına yol açmıştır. Oluşan bu havanın neticesinde “*Türklerin son zamanlarda hissettiği gurur, yerini manevi olarak bir yıkıma bırakmıştır*”. Bununla birlikte İstanbul ahalisi bir barışın yapılması hakkında konuşmaya başlamıştır.³⁷

Bilgarin’in iddiasına istinaden “*savaşın sonuçlarını öngören yaşlı Türkler, barışı kendisi için en düşük şartlarda imzalamaya hazır olan Sultan [II. Abdülhamid’e] çok öfkelenmişlerdir*”.³⁸ Tuna Orduları Genel Kumandanı Süleyman Paşa, 29 Ekim 1877 tarihinde Seraskerliğe yolladığı bir telgrafla diplomasi yoluyla savaşa son verilmesi gerektiğini ifade etmiştir.³⁹ *Bilgarin*, Süleyman Paşa’nın bir plan dâhilinde hareket ettiğini düşünerek hiçbir şekilde strateji yapmayacağı tahmininde bulunmuştur ki yakın bir zamanda Ahmed Muhtar Paşa ve Şevket Paşa gibi yenilgiye uğrayacağını öne sürmüştür. Gazeteye göre Süleyman Paşa’nın geri çekilme sebebi “*korkudan başka bir şey değildir*”.⁴⁰ Bu dönemde Osmanlı Devleti’nin yaşayabileceği en büyük tehlike, Rus ordusunun Osmanlı başkentini işgal etmesidir. Nitekim savaşın gidişatının Rusya’yı “*tarihî emeli*” olan İstanbul’a ulaştıracak olma ihtimali, Babıali’nin önlemler almasını kaçınılmaz kılmaktadır. Gazeteye göre “*Türklerin İstanbul’a yapılacak bir taarruz konusundaki kaygıları her geçen vakit artmaktadır. Bunun için büyük bir hızlılıkla tahkimat inşa edilmiştir. Türkler, bu istihkâmlarda savunma yapmayı ümit etmektedir*”.⁴¹

Sultan II. Abdülhamid’in Rusya ile barış antlaşması imzalamayı düşündüğü kulaktan kulağa dolaşmaya başlamıştır. *Bilgarin*’e göre “*bunun için geç kalınmamış mıdır? Barış için vakit çoktan geçmiştir; savaş başlamış ve sonuna kadar da gidecektir. Savaşın devam etmesi hoş değilse bu bizzat sultanın suçudur*”. Büyük Güçler, gazetenin iddiasına bakılırsa barışçıl eğilimlerde bulunmasını tavsiye ettiğinde II. Abdülhamid hiçbir şekilde onları dinlememiştir. “*Pekiye hükümdarı kim dinleyecek, kim dikkat çevirecektir?*”. Gazeteye göre padişahın en iyi destekçisi niteliğindeki İngiltere, arabuluculuk önerecek durumda değildir. Çünkü böyle bir adım İngiltere’nin çıkarlarına zarar verecektir. Keza Avusturya-Macaristan çok defa dile getirmiştir ki, hiçbir zaman uzlaşma konusunda girişimde bulunmayacaktır. Oluşan bu politik ortamda II. Abdülhamid’in yapması gereken tek bir şey

³⁴ *Bilgarin*, Godina I, Broy 4, 19 Oktomvri [Ekim] 1877, s. 3.

³⁵ *Bilgarin*, Godina I, Broy 5, 22 Oktomvri [Ekim] 1877, s. 3.

³⁶ *Bilgarin*, Godina I, Broy 5, 22 Oktomvri [Ekim] 1877, s. 3.

³⁷ *Bilgarin*, Godina I, Broy 6, 26 Oktomvri [Ekim] 1877, s. 1.

³⁸ *Bilgarin*, Godina I, Broy 5, 22 Oktomvri [Ekim] 1877, s. 3.

³⁹ Özden Çalhan, Alev Keskin, a.g.e., s. 72.

⁴⁰ *Bilgarin*, Godina I, Broy 6, 26 Oktomvri [Ekim] 1877, s. 1.

⁴¹ *Bilgarin*, Godina I, Broy 5, 22 Oktomvri [Ekim] 1877, s. 3.

vardır: “Yenildiği ilan etmek ve antlaşma şartlarının dikte edileceği İstanbul’a Rus askerinin girmesine müsaade edip doğrudan [Rus İmparator] II. Aleksandr’dan barış dilemektir”.⁴²

Barış antlaşmasına dair söylentilerin dolaştığı bu dönemde Plevne ve Kars başta olmak üzere Tuna ve Doğu Anadolu cephesindeki Rus baskısı hayli yoğunlaşmıştır. Kars, 4 Kasım 1877 tarihinde Rus ordusu tarafından muhasara edilmiştir. Ertesi gün de bombardımana tutulmuştur. 17 Kasım’da ise şehre Rus taarruzu başlamış ve 18 Kasım’da şehir düşmüştür.⁴³ *Bilgarin*, şehrin Rus ordusu tarafından ele geçirilmesini oldukça romantik ifadelerle tanımlayarak olayı “şehrin düşmesiyle Türkofil dünyaya büyük bir darbe vurulmuştur. Türk ihtirasının perdesi artık yırtılmış ve Türklerin savunucularının kılları kıpırdamamaktadır” şeklinde duyurmuştur. Gazeteye göre on iki saatten fazla süren bir çarpışmadan sonra “cesur Rus birlikleri muzaffer bir şekilde şehre girmişlerdir. Rusların şehre girmesiyle birlikte birkaç saat öncesine kadar Türk hilalinin dalgalandığı yerde artık şanlı kartallı [Rus] sancağı dalgalanmaktadır”.⁴⁴

Bilgarin editörleri, Rus yanlısı bir yayın politikası benimsediklerinden dolayı dönemin siyasi çekişmelerine atıfta bulunarak İngiliz karşıtı bir söylemde bulunmaktan çekinmemişlerdir. Bunu Kars’ın düşmesinin ardından kaleme alınan bir makalede görmek mümkündür. Gazeteye göre “Türkler, Kars’ın kaybedilmesiyle İngiliz basınının kötü niyetli organlarının çok ses getirdiği Doğu Anadolu’daki savaş alanını da kaybetmiş oldular. Anadolu’daki tüm askerî operasyonların sıklaştığı önemli bir noktayı ne Gazi Muhtar Paşa’ya gönderilen takviyeler ne de İngiliz stratejistlerin tavsiyeleri kurtarabilmiştir”. Gazetenin öne sürdüğü görüşe bakılırsa Kars’ın kaybedilmesiyle birlikte Osmanlı ordusunda ortaya çıkan “kargaşa ve korku” tarif edilemezdir. Osmanlı generalleri, “büyük bir utanç içerisinde” silahlarını bırakmak üzeredir ki Osmanlı nazırları uzun süredir bu sonucu beklemektedir. Çünkü Ahmed Muhtar Paşa’dan telgraf üstüne telgraf almışlardır ve bu telgraflar onlara tamamen dağınık hâldeki Osmanlı birliklerinin yaratabileceği neticeyi göstermiştir.⁴⁵

Doğu Anadolu cephesinin bir diğer önemli mevkilerinden olan Erzurum’da da gelişmeler yaşanmaktadır. İstanbul’dan Gazi Ahmed Muhtar Paşa’ya çekilen bir telgrafa göre Kars’ın Rusların eline geçmesi Sultan II. Abdülhamid, devlet erkânı ve ahaliyi oldukça “kederlendirmiştir”. Bundan sonraki süreçte işin zor kısmı Erzurum’un muhafaza edilmesidir. Bu telgrafa göre “Osmanlı Devleti’nin bağımsızlığının güvencesi olan Anadolu’nun kilidi Erzurum’a düşman girecek olursa artık İslam milletinin yaşayacağı tehlikenin büyüklüğünü molladan başkası kestiremeyecektir”.⁴⁶ Şehrin terk edilmesi konusunda Ruslar tarafından edilen talep, Gazi Ahmed Muhtar Paşa tarafından kesin bir dille reddedilmiştir. Var olan bilgiler, paşanın İstanbul’dan talimat bekleyerek şehirde kalmak istediğini göstermektedir. *Bilgarin*’e göre “eğer Ruslar yakında Erzurum’u ele geçirirlerse Doğu Anadolu’daki askerî faaliyetlerde koyulan hedefe artık ulaşılmış gözüyle bakılabilir”.⁴⁷

Savaş, olağan şiddetiyle sürerken Büyük Güçlerin “devasa harbe” son verilmesi adına arabuluculuk rolünü üstlenme niyeti içerisinde olduklarına dair söylentiler git gide artmıştır. *Bilgarin*’e göre bu şayialara çok fazla önem verilmemesi gerekmektedir. Çünkü resmî beyanlar bu söylentilerin tam zıddı kanıtlar sunmaktadır. Hatta dönemin İngiliz Dışişleri Bakanı Derby, gazetenin yayımladığı bir makaleye dayanarak hiçbir şekilde Rusya ve Osmanlı Devleti arasındaki anlaşmazlığa üçüncü bir devletin müdahale etme düşüncesinde bulunmadığını beyan etmiştir.⁴⁸

Bilgarin, içinde bulunulan durumu çok keskin bir içeriğe sahip yazıyla değerlendirmiştir. Gazete editörlerine göre gidişat her geçen vakit çok daha fazla karışmaktadır ve “Şark Harbi” yeni bir aşamaya girmektedir. İstanbul’dan edinilen son bilgiler, Osmanlı hükûmetinin sıra dışı bir durumla karşı karşıya kalacağına dair ipuçları vermektedir. İddiaya göre Yıldız Sarayı’nda “entrikalar,

⁴² *Bilgarin*, Godina I, Broy 6, 26 Oktomvri [Ekim] 1877, s. 3.

⁴³ Asya Setinay Karagül, 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı’nda Rus Ordusu’nun Kars’ı Ele Geçirme Süreci, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2020, s. 93-99.

⁴⁴ *Bilgarin*, Godina I, Broy 10, 9 Noemvri [Kasım] 1877, s. 1.

⁴⁵ *Bilgarin*, Godina I, Broy 10, 9 Noemvri [Kasım] 1877, s. 1.

⁴⁶ DAB, ATASE, Fon Kodu: 110-9-1-3, Kutu No: 36, Dosya No: 0, Gömlek No: 185, 9 Teşrinisani 1293 / 21 Kasım 1877.

⁴⁷ *Bilgarin*, Godina I, Broy 10, 9 Noemvri [Kasım] 1877, s. 3.

⁴⁸ *Bilgarin*, Godina I, Broy 8, 2 Noemvri [Kasım] 1877, s. 1.

suikastlar ve bölünmeler” baş göstermiştir. Keza ahali arasındaki endişenin boyutu da oldukça büyüktür ki bazıları bir felaketin yaklaştığını düşünmektedir. II. Abdülhamid’in tahtı her yönden sarsılmakta ve tahttan indirilmesi kaçınılmazdır. Bir taraf barış istemektedir, başka bir taraf savaşa devam etme yanlısıdır. Diğer bir kesim V. Murad’ın yeniden tahta geçmesini dilemektedir. II. Abdülhamid’i doğrudan Rusya ile görüşmeye zorlayan bir taraf da bulunmaktadır. Padişah, ister istemez bu seçeneklerden birini tercih etme mecburiyetinde kalacaktır. Gazeteye göre “eğer ki sultan bu seçeneklerden hangisine meyilli olduğunu açıkça belirtmekte tereddüt yaşarsa tüm bu seçenekler ona utanç ve onursuz bir sonuç hazırlayacaktır”. *Bilgarin*, şu soruyu sormuştur: “II. Abdülhamid tüm bu şıklardan hangisini seçecektir? Bunu zaman gösterecektir”.⁴⁹

Doğu Anadolu cephesindeki önemli mevkiilerin başında gelen Kars’ın düşmesinin ardından savaşın odak merkezi Plevne olmuştur. *Bilgarin*, tüm diplomatlar, stratejistler ve politikacıların gözlerini bu bölgeye çevirerek merak içerisinde Plevne’deki askerî operasyonların ne netice vereceğini beklediğini yazmıştır: “Atılan zarların hangi tarafa düşeceğini öngörmek ve İngiliz hükümetinin siyasi ufuktaki kara bulutları takip ederek gelecek hakkında ne tavır takınacağını belirlemek zordur”. Gazeteye göre iki seçenek vardır. İlki, Gazi Osman Paşa’nın teslim olmasıdır. İkincisi, paşanın geriye çekilerek Plevne’de kalmak için çabalamasıdır. Her ikisi de bakıldığında Rusların İstanbul yolunu güvence altına alabilecek niteliktedir. *Bilgarin*, Osman Paşa’nın böylesi bir mukavemet gösterebileceği Plevne dışında başka bir yer olmadığı görüşündedir. Buna rağmen “aç olan Osmanlı askerinin tek kurtuluş yolu Plevne’nin teslimidir”.⁵⁰ Kaldı ki Gazi Osman Paşa, *Bilgarin*’in öne sürdüğü üzere on gün önce Ahmed Muhtar Paşa’nın içinde bulunduğu ruh hâlinindedir. Kars’ın Rus ordusunun eline geçmesi, Rumeli’deki Osmanlı paşalarının “zayıf umutlarını yok edecek ve Plevne’nin Kars ile aynı kaderi paylaşması uzun sürmeyecektir”.⁵¹

Bükreş’te çıkan bir yerel gazeteden yapılan alıntıya göre Rus ve Osmanlı birlikleri Plevne’nin teslimiyeti konusunda mutabakata varmışlardır. Bu alıntıya istinaden Gazi Osman Paşa’nın askerinin yiyeceği yoktur ve Rus Grandük Nikolay Nikolaeviç, teslim olmak üzere olduğu iddia edilen Osmanlı askeri için Bükreş’ten erzak talebinde bulunmuştur. Tüm bunların şüpheli birer bilgi olduğunu düşünen *Bilgarin*, bu haberi ihtiyatlı bir şekilde yayımladığını özellikle belirtmiştir.⁵² Aslında bakıldığında gazetenin habere kuşkuyla yaklaşması yerinde bir eylemdir. Çünkü 12 Kasım 1877 tarihinde Osman Paşa’ya hitaben Grandük Nikolaeviç tarafından kaleme alınan bir mektupta şehrin teslim edilmesi istenmişse de paşa tarafından bu talep kesin bir dille reddedilmiştir.⁵³ Şehirde açlık, sefalet, hastalık vardır. Fakat hiçbir şekilde şehrin teslim edilmesi gündemde değildir. Plevne’de Osmanlı askerinin içinde bulunan bir İngiliz yazara göre tüm ordu “teslim olmayacağız” nidaları atmıştır.⁵⁴

Bilgarin gazetesine göre Bulgaristan’daki askerî operasyonların gidişatına bakıldığında savaşın seyri, başladığı ilk zamandan ciddi bir şekilde farklılık göstermektedir. Rus ordusunun Osmanlı ordusuna karşı elde ettiği zaferler stratejik açıdan önemlidir. Hiçbir şekilde Osmanlı Devleti’nin Razgrad ordusunun Gazi Osman Paşa’ya yardıma gelmesinden çekinilmemektedir. Keza aynı şekilde Süleyman Paşa’nın Şıpka’ya taarruz edebileceği düşünülmemektedir. Tüm bunlardan dolayı savaşın farklı bir boyut kazandığı aşîkârdır. Gazeteye göre “Plevne’deki Rus ordusu, Osman Paşa’yı elinde tutmaktadır ve Sofya ile bağlantısını koparmaktadır [...] Türk askeri demoralize olmuştur. Her gün birçok Osmanlı askeri firar ederek kendisini Rus askerinin iradesine teslim etmektedir”.⁵⁵

⁴⁹ *Bilgarin*, Godina I, Broy 8, 2 Noemvri [Kasım] 1877, s. 1.

⁵⁰ *Bilgarin*, Godina I, Broy 8, 2 Noemvri [Kasım] 1877, s. 1.

⁵¹ *Bilgarin*, Godina I, Broy 10, 9 Noemvri [Kasım] 1877, s. 1.

⁵² *Bilgarin*, Godina I, Broy 11, 12 Noemvri [Kasım] 1877, s. 3.

⁵³ İbrahim Edhem, Plevne Hatıraları, yay. haz. Seyfullah Esin, Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul 1979, s. 64.

⁵⁴ Hamdi Ertuna, Gazi Osman Paşa ve Plevne Savunması, Gazi Osman Paşa’nın Plevne Savunması ve Türk Askerinin Kahramanlık Destanı, T.C. Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Türk Asker Büyükleri ve Zaferleri Serisi No: 6, Ankara 1982, s. 70-73.

⁵⁵ *Bilgarin*, Godina I, Broy 12, 16 Noemvri [Kasım] 1877, s. 2-3.

Rus askerî birimleri, Plevne'deki Osmanlı askerinin moralini bozmak amacıyla psikolojik bir hamle de yapmışlardır. Rus General Skobelev, askerlerine verdiği 20 Kasım'daki bir emirle 14 metre uzunluğa ve 6 metre yüksekliğe sahip bir levha hazırlatmıştır. Bu levhada “*10 bin esirle birlikte Kars bizimdir. Yaşasın İmparator!*” yazmaktadır. Söz konusu levha, Plevne'deki Osmanlı öncü birliklerinin bulunduğu bölgenin tam karşısına, Zelena Gora adlı mevkiye konmuştur. Bununla Plevne'deki Osmanlı askerinin üzerinde manevi bir etki yaratmak istenmiştir. Nitekim Osmanlı askeri, iddiaya göre levhayı parçalamak amacıyla birçok farklı yerden ateş açmıştır. Neticesinde levha, açılan kurşun delikleriyle birlikte “*elek gibi delik deşik olmuştur*”.⁵⁶ Böylesine bir levhanın var olduğunu İngiliz subayı von Herbert de doğrulamaktadır.⁵⁷

3.3. Barış Antlaşmasına Dair Söylentilerin Artması ve Plevne'nin Düşmesi

Bilgarin gazetesi editörlüğü, Plevne'nin düşmesini beklerken Büyük Güçlerin savaşa dair tutum ve yaklaşımlarını değerlendirdiği bir makaleyi 16 Kasım 1877 tarihli sayısında okuyucularıyla paylaşmıştır. Bu makaleye göre en yetenekli diplomatları dahi hayrete düşüren 93 Harbi'nin tarihte kıyaslanabileceği bir örneği yoktur. “*Bu savaş, plan ve mevzilerle yapılan bir savaş değildir. Hristiyanlığın hain ve alçak bir düşmanını alt etme amacı olan bir ağabey savaşıdır*”. Gazetenin iddiasına dayanarak savaşın sonuçlarıyla en çok ilgilenen devlet olan İngiltere, “*kelimenin tam anlamıyla*” en tutarsız siyaseti takip eden devlettir. İngiliz hükûmetinin daima bir tarafsızlık politikası mevcuttur. Ancak bununla birlikte “*Türk kılıcının en aktif iç muharrik kuvvetidir*”. İngiliz Dışişleri Bakanı Lord Derby ya da başka bir İngiliz bakan, İngiltere'nin savaşa müdahil olmayacağını beyan ettiğinde, “*Türkler buna boyun eğmek yerine savaş için daha büyük çaba ve istek göstermişlerdir. Bunun İngilizlerin gizli telkinleri neticesinde olmaması mümkün değildir*”. Zira Başbakan Lord Beaconsfield, İngiltere'nin hiçbir şekilde Osmanlı Devleti'ne destek vermediğini ve vermeyeceğini söylese de İstanbul'daki İngiliz Elçi Layard, Sultan II. Abdülhamid'in huzurunda farklı “*hikâyeler*” anlatmıştır. Makaleye göre “*İngiliz diplomasisi, Doğu Krizinin başladığından bu yana bizzat İngiliz lordlarının içinde kaybolduğu bir ihtiras labirenti hâline gelmiştir*”. İçinde bulunulan dönem itibarıyla İngiltere'nin benimsediği siyaset değerlendirildiğinde Dışişleri Bakanı Derby'nin ülkesine yarardan daha çok zarar getirdiği yorumu yapılabilecektir. Londra hükûmeti, kendi nüfuzunu kaybetmesinin dışında Salisbury'nin girişimlerini ve Rus General İgnatyev'in önerilerini dikkate almayarak çok daha fazla şey kaybetme riskiyle karşı karşıya kalmıştır. Lord Derby ve Kraliçe Viktorya, 1876 İstanbul Konferansı öncesi zamana dönebilmek için milyonlarca sterlin harcamışlardır. Ancak bu harcama boşa olmuştur ki gazeteye göre artık “*İngiltere'nin gelmeyi düşünmediği yerde bulunulmaktadır*”.⁵⁸

“*Şark'ta en önemli rolü oynayacağını düşünen*” Avusturya-Macaristan ise savaşa müdahil olmayı düşünmüşse de bunu gerçekleştirilmeyip bir tarafsızlık programı hazırlamıştır. *Bilgarin*, 1871 yılındaki ittifaka atıfta bulunup “*Avusturya-Macaristan'ın bir elini Almanya diğer elini İtalya'nın tutarken yerinden kıpırdayamadığı gibi kıpırdayamayacağı*” dile getirerek Viyana'nın hamle yapma şansını mümkün görmediğini ima etmiştir. Gazete, vaziyeti Bulgar halk biliminden verdiği örnekle betimlemiştir: “*Ne olursa olsun [Bulgar] horosu oynanmakta ve İngiliz lordları tarafından kararından vazgeçirilmek istenmişse de Avusturya-Macaristan bu oyunu ilk bozan olmak istememektedir*”. Aynı zamanda bu durum, İngiltere ve Avusturya-Macaristan arasında gizli bir ittifakın olduğu söylentisini çıkarmıştır. *Bilgarin*'e göre iki devlet arasında bir ittifak vardır, ancak gizli olması mümkün değildir.⁵⁹

Fransa ve Almanya, idari olarak iç düzen ve yapılarıyla ilgilenmektedir. Fransa, savaşı desteklediğine ya da savaşa karşı olduğuna dair herhangi bir söylemde bulunmamıştır. Almanya'ya ise zaman zaman “*Hristiyanların savunulması*” adına sesini yükseltmiştir ve Şansöyle Bismarck, Balkan Yarımadasındaki olayları izleyerek sonuçlarını takip etmiştir. Gazeteye göre Almanya “*vicdanı temiz bir insan gibi*” davranmıştır. İtalya, *Bilgarin*'e göre yeni bir devlettir ve daha farklı bir rol izleyip başka tür hislerden ilham almaktadır. İlaveten İtalya tarafsızlığını duyurmuştur. Buna karşın “*çok defa*

⁵⁶ *Bilgarin*, Godina I, Broy 12, 16 Noemvri [Kasım] 1877, s. 2.

⁵⁷ Yüzbaşı von Herbert, Plevne Meydan Muharebesi: Bir İngiliz Subayının Anıları, çev. Nurettin Artam, Kastaş Yayınları, İstanbul 2004, s. 245.

⁵⁸ *Bilgarin*, Godina I, Broy 12, 16 Noemvri [Kasım] 1877, s. 1.

⁵⁹ *Bilgarin*, Godina I, Broy 12, 16 Noemvri [Kasım] 1877, s. 1.

Hristiyanların özgürlüğü yararına, insanlığın faydasına olmak üzere ses çıkarmıştır". Sonuç olarak İngiltere şimdiye kadar hem Rusya hem de Osmanlı Devleti açısından "ikili oynamaktadır". Fransa, tam bir tarafsızlık benimsemiştir. Almanya ve İtalya, Rusya'nın "insani amacına" manevi destek vermiştir. Avusturya-Macaristan ise "zorunlu" bir tarafsızlık göstermektedir.⁶⁰

Berlin hükûmeti yetkilileri, bir Alman gazetesinde yayımlanan habere göre barış antlaşmasının doğrudan Rusya ve Osmanlı Devleti arasında yapılacak görüşmeler neticesinde imzalanması gerektiğini açıklamışlardır. Bu açıdan Bismarck, Büyük Güçlerin tertip edeceği muhtemel bir kongreye karşıdır. Keza Avusturya-Macaristan hükûmeti, savaşı iki devletin doğrudan aralarında görüşüp anlaşmasının Viyana'nın çıkarına daha uygun olacağı konusunda Alman hükûmetinden teminat almıştır. Avusturya-Macaristan'ın önemli devlet adamlarından Kont Andrassy, bu sebepten dolayı Almanya ile hemfikir bir şekilde hareket ederek bulunabilecek bir kongre önerisini reddetmesi beklenmektedir. İngiliz Dışişleri Bakanı Derby ise uygun ortamın oluşması hâlinde savaşı taraflar arasında barışın sağlanması için elinden geleni yapacağını söylemiştir.⁶¹

Basına yansıdığı üzere Sultan II. Abdülhamid'in ciddi bir şekilde barış antlaşması istediği iddia edilmiştir. Yapılan bir gazete alıntısında, Kars'ın Rus ordusunun eline geçmesinin ardından padişahın kararlı bir şekilde barış antlaşması imzalama arzusu taşıdığı öne sürülmüştür. Osmanlı hükümdarı, *Bulgarin*'in alıntı yaptığı gazeteye göre Kars'ın Ruslar tarafından işgal edildiğini öğrendiğinde baygınlık geçirmiştir. Bu olaydan sonra da "barış antlaşmasını en gayretli ve en aktif şekilde dillendiren" kişi olmuştur. Aynı zamanda bu hadisenin akabinde toplanan Osmanlı Vükela Meclisi barış konusunu tartışmıştır. Ancak sadrazam ve üç nazır, savaşa devam edilmesinden yana fikir beyan etmişlerdir.⁶²

Sulh konusunda *Bulgarin*'in tavrı nettir: Ne barış ne de ateşkes zamanıdır. "Optimist kişiler, savaşın en şiddetlendiği ve gelişim gösterdiği bir zamanda harbin kesilmesi hakkında söylenti yaymaktadır". Paris'te çıkan bir şayiye bakılırsa Plevne'nin düşmesinin ardından ateşkes olacak ve barış antlaşmasına dair şartlar belirlenecektir. *Bulgarin*'e göre Plevne, Osmanlı askeri tarafından boşaltıldıktan ya da teslim edildikten sonra Rus ordusu tarafından ele geçirileceği varsayıldığında "kimin ateşkes yapmak aklına gelir ki?". Plevne düştüğünde Osmanlı Devleti savaşın son bulması çağrısında bulunabilir ve Rusya, kazanan taraf olarak şartlar sunabilir. Gazeteye göre Sultan II. Abdülhamid, İngiltere'nin tavsiyesiyle statükonun korunması koşulunu öne sürecektir.⁶³

Rus İmparator II. Aleksandr ise evvela "büyük koruyuculuk ve babalık gösterdiği" Bulgaristan'ın bağımsızlığını isteyecektir. Bu konuda gazete hatta Bulgaristan'ın sınırlarını dahi çizmiştir: "Tuna ile Balkan arası, Makedonya'da Selanik'e, Trakya'da Edirne'ye kadar". Aslında bu tanım, günümüze değin sürecek Bulgar irredantizminin dayanağını teşkil etmektedir. Rusya, ikinci şart olarak savaş tazminatı talebinde bulunacaktır. Gazeteye göre "Türkler Avrupa'dan çıkmaz ve İstanbul'u bırakmazlarsa bu tazminatı nasıl ödeyeceklerdir?". Söz konusu sınırlar Babıali tarafından kabul edildiğinde padişaha kalacak olan topraklar İstanbul ve boğazlardır. Bunun karşılığında ise Ruslar daha fazla savaş tazminatı isteyecektir. Gazete, Osmanlı Devleti'nin Rusların taleplerini karşılayabilmesi için "İstanbul'u ipotek etmeleri" gerekeceğini düşünmektedir. *Bulgarin*, tüm sebepler bir araya getirildiğinde Osmanlı Devleti'nin tek bir hususta dahi taviz vereceğini tahmin etmemektedir ki bundan dolayı bir barış antlaşmasının imzalanmasını mümkün görmemektedir. Barış antlaşmasının imzalanması için "Rus toplarının İstanbul minareleri üzerinde gürlmeye başlaması ve padişahın muzaffer devi [Rusya'yı] elinde tuz ve ekmekle karşılaması beklenmelidir". Bunun için şimdilik barıştan konuşmak "yersiz ve zamansızdır".⁶⁴

Barış antlaşmasına dair söylentilerin sıklaştığı bir dönemde, tam da sulh yanlısı olmayan *Bulgarin*'in istediği gibi 26-28 Kasım 1877 tarihinde Maçka-Tröstenik Muharebesi yaşanmıştır. Asaf Paşa

⁶⁰ *Bulgarin*, Godina I, Broy 12, 16 Noemvri [Kasım] 1877, s. 1-2.

⁶¹ *Bulgarin*, Godina I, Broy 13, 19 Noemvri [Kasım] 1877, s. 2.

⁶² *Bulgarin*, Godina I, Broy 12, 16 Noemvri [Kasım] 1877, s. 2.

⁶³ *Bulgarin*, Godina I, Broy 13, 19 Noemvri [Kasım] 1877, s. 1.

⁶⁴ *Bulgarin*, Godina I, Broy 13, 19 Noemvri [Kasım] 1877, s. 1.

komutasındaki Osmanlı Devleti'nin Kadıköy tümeni, Maçka, Tröstenik, Obreten hattı üzerindeki Rus birliklerine taarruz girişiminde bulunmuştur. Ancak bu teşebbüs Osmanlı ordusu açısından başarısızlıkla neticelenmiştir.⁶⁵ *Bilgarin*, akabinde Süleyman Paşa'nın İstanbul'a çektiği iddia edilen bir telgrafi okuyucularıyla paylaşmıştır. Bu telgrafa göre güçlü bir Osmanlı birliği, Kadıköy'den Tröstenik'e hareket etmiştir. Birlik, telgraftaki bilgiye bakılırsa kırk piyade taburundan, birkaç süvariden ve sekiz topçu bataryasından ibarettir. Ruslar, çarpışmanın sonucunda Osmanlı kuvvetleri tarafından Tröstenik'e doğru geri püskürtülmüşlerdir. Ancak Rus birliklerine destek gelmesinin ardından Osmanlı kuvvetleri Kadıköy'e doğru çekilmek zorunda kalmıştır. Telgrafa göre Osmanlı ordusunun kaybı 216 kişidir. Rus ordusunun kaybı ise 2.000 olarak gösterilmiştir. Aynı telgrafta verilen başka bir bilgiye istinaden bir Osmanlı tugayı, Rus birlikleri üzerine saldırıya geçerek onları Maçka'ya kadar sürmüştür. Fakat Ruslar, aldıkları destek sayesinde Osmanlı birliklerini tekrardan geri püskürtmeyi başarabilmiştir.⁶⁶ *Bilgarin* gazetesine göre "Türk generallerin çok defa tekrarladığı başlıca kelimesi 'geri!'dir. Anadolu'da olduğu gibi Avrupa'da, Razgrad'da olduğu gibi Plevne'deki her Türk geri çekilmektedir".⁶⁷

3/4 Aralık 1877 tarihli Elena Muharebesi ise yukarıdaki sözün tam tersi sonuçlar ortaya çıkarmıştır. Bu muharebede Fuat Paşa'nın tümeni, General Mirski komutasındaki Rus birliklerini mağlup ederek Elena'yı Ruslardan geri almıştır.⁶⁸ *Bilgarin*'e göre "bugün de savaştan habersiz kalınmamaktadır. Sadece Elena'dan gelen haberler o kadar iyimser değildir. [Ancak] bu gelecekte de aynı olacağı anlamına gelmemektedir".⁶⁹ General Gurko, Grandük Nikolay Nikolaeviç'e çektiği telgrafla Elena'daki çarpışmalar hakkında ayrıntılı bir rapor sunmuştur. Bu rapora göre Osmanlı birlikleri, 3 Aralık sabah saat yedi sularında 20-30 binlik bir kuvvetle Rus mevzilerine saldırıya geçmiştir. General Mirski, maiyetindekilerle birlikte Elena'ya çekilmiştir. Kendisini her taraftan kuşatılmış sayarak öğleden sonra saat üçe kadar savunma yapmış ve kayıplarla birlikte Elena'dan da ricat etmiştir. Mirski, Yarovitsa adlı bir köyün yakınlarda iyi bir şekilde mevzilenene değin çarpışmayı sürdürmüştür. Bu esnada Rus generale destek gelmiştir. Osmanlı birlikleri yeniden bir taarruza kalkmışlarsa da dokuz saat sonra geri çekilmişlerdir. Çünkü General Mirski'ye takviye kuvvetler ulaşmıştır.⁷⁰

Elena Muharebesi'nde elde edilen kazanım, Osmanlı ordusu açısından küçük çaplı bir zafer olarak addedilebilir. Ancak Plevne'nin kaderini değiştirecek nitelikte değildir. Zira Gazi Osman Paşa'nın hiçbir şekilde Rus muhasarasından kurtulabilme ümidi kalmamıştır. Bunun için çıkış (huruç) harekâtına karar vermiştir. Paşa, Vidin'e doğru bir yol açmayı denemiştir. Ancak Plevne, gösterilen güçlü bir mukavemet ve kanlı çarpışmalardan sonra 10 Aralık 1877 tarihinde düşmüştür.⁷¹ *Bilgarin*'e göre "cesur general [Osman Paşa], tevazu içerisinde teslim olmuştur. İki ateş arasında kalan Osman Paşa yaralanmıştır ki yarası ciddidir. Savaş alanı da cesetlerle kaplıdır [...] Bulgaristan'daki savaş sahasının kaderi artık belli olmuştur".⁷²

Aslında paşa, şehrin düşmesinin ardından merkeze çektiği telgrafla kısaca süreci değerlendirip durumunun gayet iyi olduğunu bildirmiştir. Bununla birlikte başta Rus İmparator II. Aleksandr ve Grandük Nikolaeviç olmak üzere Rus komutanların kendilerine gayet iyi davrandıklarını eklemiştir.⁷³ Söz konusu bu telgraf, *Bilgarin* gazetesinde de yayımlanmıştır.⁷⁴ Bakıldığında esir sayısı ise gazetenin aldığı istihbarata dayanarak 40 bini geçmiştir. Yapılan ilk tahkikat sırasında bölgedeki ahalinin yiyecek sıkıntısı yaşadığı görülmüştür. Hastane ve ayakta tedavi edilen yerler, hasta ve yaralılar için artık

⁶⁵ H. Hikmet Süer, a.g.e., s. 435-441; Özden Çalhan, Alev Keskin, a.g.e., s. 76.

⁶⁶ *Bilgarin*, Godina I, Broy 13, 19 Noemvri [Kasım] 1877, s. 3.

⁶⁷ *Bilgarin*, Godina I, Broy 14, 23 Noemvri [Kasım] 1877, s. 2-3.

⁶⁸ H. Hikmet Süer, a.g.e., s. 441-448; Özden Çalhan, Alev Keskin, a.g.e., s. 77.

⁶⁹ *Bilgarin*, Godina I, Broy 15, 26 Noemvri [Kasım] 1877, s. 2.

⁷⁰ *Bilgarin*, Godina I, Broy 15, 26 Noemvri [Kasım] 1877, s. 2-3.

⁷¹ H. Hikmet Süer, a.g.e., s. 479-486.

⁷² *Bilgarin*, Godina I, Broy 16, 30 Noemvri [Kasım] 1877, s. 3.

⁷³ DAB, ATASE, Fon Kodu: 110-9-1-3, Kutu No: 102, Dosya No: 0, Gömlek No: 123, tarihsiz.

⁷⁴ *Bilgarin*, Godina I, Broy 18, 7 Dekemvri [Aralık] 1877, s. 4.

kullanılmaz durumdadır. Doktor sayısı da keza hayli azdır: 160 kişiye bir doktor düşmektedir.⁷⁵ Gıda ve sağlık konusunda görülen ve hissedilen bu sıkıntıyı dönemin tanığı bir Rus'un yazdıklarında da okumak mümkündür.⁷⁶

Bilgarin, oldukça hissî bir ifadeyle 10 Aralık 1877'nin yarattığı etkiyi yorumlamıştır. Gazeteye göre Plevne'nin düşmesiyle “*Bulgaristan'ın anahtarı, Balkan'a doğru yoluna devam etmek için önünde hiçbir engel kalmayan Rus ordusunun ele geçmiştir*”. Gazetenin edindiği bilgi, Gazi Osman Paşa'nın Gorni (Yukarı) Dıbnik ile Opasen arasındaki yolu açmak istediği yönündedir. Paşa, çıkış (huruç) harekâtının ilk aşamasında başarı elde etmişse de Rus öncü birlikleri tarafından geri püskürtülmüş ve iki ateş hattı arasında kalmıştır. Rusların Plevne muhasarasındaki kaybı 2 yüksek rütbeli ve 8 düşük rütbeli subay ile 582'i erdir. Yaralılar ise 5 yüksek rütbeli ve 40 düşük rütbeli subay ile 1.207 erdir. Hafif yaralılar ise 2 subay ve 3 erdir. Toplam sayı 57 subay, 1.207 erdir. Osmanlı askerinin kaybı ise 4 binden fazladır. On paşa, 128 yüksek rütbeli ve 2.000 düşük rütbeli subay ile 36.000 Osmanlı eri Rus ordusuna esir düşmüştür. Bu hesaba 77 top, 1.200 süvari ve 4.000 kayıp ilave edilmemiştir.⁷⁷

3.4. Edirne'de Bir Mütarekenin İmzalanması

Kars'ın ardından Plevne'nin de Rus ordusunun eline geçmesi, Romanya'daki Bulgarları oldukça mutlu etmiştir. Rus İmparator II. Aleksandr'a hitaben kaleme alınan bir mektupta duyulan bu sevinç okunabilmektedir. Söz konusu yazıya göre “*Bulgar ahalisinin yüzyıllardır çektiği acılar dinmiştir. [II. Aleksandr'ın] gelişi, topraklarımızı bir güneş gibi aydınlatmış ve asırlarca sürüklendiğimiz prangalar, karın güneşin altında erimesi gibi erimmiştir*”. Yazıda şu soru sorulmuştur: “*Bu olağanüstü sonuca yönelik olarak soğukkanlı kalınabilir mi? Bu sonuçtan yalnızca bizler haz duymayacağız; çocuklarımız, gelecek nesiller bundan istifade edeceklerdir*”. İlgili yazıda Plevne'nin Rus ordusu tarafından işgali şairane ifadelerle tarif edilmiştir: “*Plevne'nin kurtarılması, eski Bulgaristan'ın kurtarılmasıdır. İlk dirilen Plevne'dir. Çünkü asırlar önce son can veren Plevne'ydi*”.⁷⁸

Gazeteye göre Osman Paşa'nın teslim olması hakkındaki “*olağanüstü haberin yarattığı coşku*”, yavaş yavaş yerini sükûnete bırakmaya başlamış ve genel sevincin ardından iki önemli soru ortaya çıkmıştır: Bu “*büyük zaferden*” sonra ne olacaktır? ve Osmanlı Devleti nasıl bir yol izleyecektir? Gazete editörlüğü, okuyucularına Avrupa'nın öne çıkan İngiliz ve Fransız gazetelerinden pasajlar sunarak bazı başkentlerdeki siyasi atmosferi aktarmaya çalışmıştır. *The Times*'a göre arabuluculuk yapma zamanı gelmiştir. İngiliz hükûmeti, kayıp verilmemesi ve bir barışın imzalanması için savaşan tarafları ikna edebilmek için tüm çabayı gösterecektir. *La Liberté*'ye göre Osmanlı Devleti'ne verilebilecek en iyi tavsiye, “*yeni bir maceraya atılmadan*” mümkün olan en kısa sürede barış antlaşmasının imzalanması gerektiğidir. *Bilgarin* ise bu konuda oldukça heyecanlıdır. Gazete, Osmanlı Devleti'nin yapabileceği “*en akıllıca*” hamlenin barış antlaşması imzalamak olduğunu düşünmektedir ki bu antlaşmayı imzalamak için Babıali'nin girişimde bulunacağına kesin gözüyle bakılmaktadır. Ancak buna rağmen *Bilgarin* dönem itibarıyla askerî operasyona ara verilmesini “*uygulanmaz*” ve “*imkânsız*” olarak görmektedir. Çünkü “*Plevne'nin ele geçirilmesi, savaşın büyümesi ve askerî faaliyetlerin çerçevesinin*

⁷⁵ *Bilgarin*, Godina I, Broy 16, 30 Noemvri [Kasım] 1877, s. 3.

⁷⁶ Tural Novruzlu, Rus Kaynaklarına Göre 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nda Plevne Müdafası, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale 2022, s. 66-67.

⁷⁷ *Bilgarin*, Godina I, Broy 17, 3 Dekemvri [Aralık] 1877, s. 3. Mesut Karakulak'ın yapmış olduğu bir çalışmada Rus kaynağına dayandırarak sunduğu verilere göre Rus ordusuna esir düşen Osmanlı askerinin sayısı 44 bindir. Bunlardan 10'u paşa, 1.840'ı subay, 42.150'si düşük rütbeli askerdir. Bu esirlerden 40 bini sağlıklıdır, 4 bini ise hasta ve yaralıdır. Mesut Karakulak, “93 Harbi'nde Esir Olmak: Rusya'daki Osmanlı Savaş Esirleri ve Gündelik Hayatları”, 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı (93 Harbi) -Vatan Neresi?- Uluslararası Sempozyumu Bildirileri, 1-2 Kasım 2018, İstanbul, Türk Ocakları İstanbul Şubesi Yayını, İstanbul 2019, s. 235; Naim Ürkmez'in Osmanlı arşiv vesikasına isnat edip sunduğu bilgiye göre Rus ordusuna esir düşen Osmanlı askerinin sayısı 2.500 subay ve 43.430 erdir. Bunlardan 4 bini ağır yaralı ve hastadır. Naim Ürkmez, “Savaşın Öteki Yüzü: Romanya'daki 93 Harbi Esirleri”, Belleten, Cilt 84, Sayı 300, Ağustos 2020, s. 793; H. Hikmet Süer'in çalışmasına göre ise yaralı ve hasta olarak Rusların eline 10 general, 128 kurmay subay ve karargâh subayı, çeşitli rütbelerde 2.000 subay, 40 bin er ve 77 top geçmiştir. H. Hikmet Süer, a.g.e., s. 486.

⁷⁸ *Bilgarin*, Godina I, Broy 26, 7 Yanuari [Ocak] 1878, s. 1.

genişlemesi anlamına gelmektedir. Rus askeri, Avrupalı devletler arabuluculuk teklifinde bulunana kadar Edirne surlarına dayanacak ve General Gurko, Filibe'de olacaktır".⁷⁹

Bilgarin'in iddiasına bakılırsa Rus ordusunun Plevne'yi ele geçirmesi, en çok İngiltere'yi etkilemiştir. Londra, bundan dolayı savaşa yönelik benimsediği tarafsızlık siyasetini gözden geçirmeyi düşünmüştür. Birçok farklı gazeteden yapılan alıntıyla bu konu tartışmaya açılmıştır.⁸⁰ *Morning Post*'a göre Plevne'nin düşmesi, vaziyetin tehlike arz ettiği hususunda İngiltere'yi harekete geçirecektir. *Union*'a göre Londra hükûmeti, Plevne'nin düşmesinin ardından Edirne'ye yürüyen Rusları durdurmayı deneyecektir. *République Française* gazetesine göre Osmanlı Devleti, İngiltere'nin hiçbir şey yapmama politikasından üzüntü duymaktadır. *Standard*'a göre ise savaş devam ederse yakın bir zaman içerisinde İngiliz çıkarları büyük bir tehlikeyle karşı karşıya kalacaktır.⁸¹

İngiliz parlamentosu, yapmış olduğu bir açıklamayla olağanüstü şekilde toplanacağını duyurmuştur. Ancak Plevne'nin düşmesinin hemen ardından yapılan böylesine bir açıklama, *Bilgarin*'e göre anlamsızdır. Çünkü İngiliz parlamentosunun bir karar alana kadar Rus askerinin "iki defa" Edirne'ye gidecek zamanı olacaktır. Ayrıca Babıali'nin Büyük Güçler nezdinde yapmaya çalışacağı arabuluculuk girişimleri sonuçsuz kalacaktır ki gazeteye göre Sultan II. Abdülhamid, Alman hükûmetinin arabuluculuk yapacağı konusunda ümitlenmemelidir. Zira Berlin, savaşın iki devletin kendi arasında anlaşması gerektiği görüşüne sahiptir. Bundan dolayı padişah, "doğrudan II. Aleksandr'dan merhamet dilemelidir".⁸²

Sultan II. Abdülhamid, 1856 Paris Antlaşması'nın imzacı devletlerine gönderdiği 12 Aralık 1877 tarihli telgrafla onlardan arabuluculuk yapmalarını beklemiştir. Rus ordusunun Rumeli'deki ilerleyişi ve her geçen vakit Edirne'ye yaklaşması, Babıali açısından endişe verici seviyeye ulaşmıştır. Aynı zamanda Sofya'nın Rus ordusu tarafından muhasara edilme tehlikesi ciddi bir şekilde hissedilmeye başlamıştır. Nitekim Rus askerinin yarattığı tehdit, Şakir Paşa komutasındaki Osmanlı birliklerini Sofya'nın doğusunda yer alan Tatarpazarcığı bölgesine çekilmek zorunda bırakmıştır. Yapılan Rus saldırısı neticesinde Kamarlı Geçidi'nin Osmanlı askeri tarafından savunulamaması ise 3 Ocak 1878 tarihinde Rus ordusunun Sofya'ya girmesine sebep olmuştur.⁸³ *Bilgarin*'e göre "bu şehir, tarif edilmez acılar ve çabalar sonucunda ele geçirilmiş ve kazanana çok pahalıya mal olmuşsa da stratejik açıdan önem taşımaktadır". Gazetenin iddiasına bakılırsa "Sofya'nın ovada bulunması ve şehrin pozisyonu Rus askerine tartışmasız bir fayda sağlayacaktır. Sofya, gerçekten zengin bir besin ambarı ve askerî teçhizat merkezi olabilir. Rus ordusu diğer yandan [burada] çok sayıda birlik bulundurabilir. Bu da Meriç'e doğru askerî operasyonlarını genişletmesine imkân yaratacaktır".⁸⁴ Nitekim bu doğrultuda Rus Grandük Nikolay Nikolaeviç tarafından 5 Ocak 1878 tarihinde genel taarruz emri verilmiştir.

Rus ordusu, Koca Balkan'ın güneyine doğru ilerleyişi neticesinde 8 Ocak'ta Kazanlık ve İhtimam şehirlerini ele geçirmiştir. Serasker Rauf Paşa, aynı gün içerisinde Süleyman Paşa'ya çektiği telgrafla Rusya ile bir ateşkes imzalanmasına karar verildiğini bildirmiştir. Bu karar, Süleyman Paşa aracılığıyla ertesi gün Balkan ordularına iletilmiştir. Rus askerinin Edirne önlerine dayanma ihtimalinin her geçen vakit artması padişahı harekete geçirmiştir ki Sultan II. Abdülhamid, Kraliçe Viktorya'ya çektiği 10 Ocak 1878 tarihli telgrafla Rusya ile yapılacak mütarekede arabulucu olmasını istemiştir. Bunun hemen ardından Seraskerliğin verdiği bir talimatla Rumeli'deki Osmanlı kuvvetlerinin Edirne'ye çekilmesi emredilmiştir. Plevne'nin düşmesiyle birlikte Osmanlı ordusu açısından Rumeli'de bir çözülmenin yaşandığı aşikârdır. Grandük Nikolay Nikolaeviç, karargahıyla birlikte Kazanlık'a yerleşmiştir. Bu da savaşın Edirne ve ardından İstanbul'a doğru gelişim göstereceğine bir işarettir. Osmanlı hükümdarı bu tehlikenin farkına varmış olacak ki, 13 Ocak'ta Rus İmparator II.

⁷⁹ *Bilgarin*, Godina I, Broy 17, 3 Dekemvri [Aralık] 1877, s. 1.

⁸⁰ *Bilgarin*, Godina I, Broy 17, 3 Dekemvri [Aralık] 1877, s. 1.

⁸¹ *Bilgarin*, Godina I, Broy 17, 3 Dekemvri [Aralık] 1877, s. 2.

⁸² *Bilgarin*, Godina I, Broy 19, 10 Dekemvri [Aralık] 1877, s. 1.

⁸³ Özden Çalhan, Alev Keskin, a.g.e., s. 79-82.

⁸⁴ *Bilgarin*, Godina I, Broy 23, 28 Dekemvri [Aralık] 1877, s. 3.

Aleksandr'dan savaşın durdurulması ve bir ateşkesin imzalanmasını talep etmiştir.⁸⁵ Rus hükümdardan ateşkesle ilgili olarak olumlu cevap geldiğinde tarafların temsilcileri Rus ordusunun ana karargâhında, Kazanlık'ta bir araya gelecektir.⁸⁶

Sultanın yapmış olduğu ateşkes çağrısına rağmen Rus askerinin ilerleyişi durmamıştır. 14 Ocak'ta Tatarpazarcığı, 17 Ocak'ta Filibe şehri işgal edilmiştir. İstanbul'da ise bir yandan Sadrazam İbrahim Ethem Paşa azledilirken diğer yandan Rusya ile imzalanacak ateşkesle dair hazırlıklar yapılmaya başlanmıştır.⁸⁷ *Bilgarin* bu gelişmeleri “*Ruslar Balkanlardan bir kartal gibi indiği, Tatarpazarcığı ve Filibe'de özgür havanın solunduğu ve Edirne'deki Türk ahalisinin şehri boşalttığı günlerde İstanbul'da sadrazam değişikliği yaşanmakta*” şeklinde yorumlamıştır. Gazeteye göre net olan şudur ki “*Türkler, sadrazam azlini görülmemiş bazı olayları değiştirmek amacıyla yapmaktadır [...] Rus topları karşısında tam manasıyla güçsüz kalmışlardır ve bu toplar İstanbul'u vurabilir. O zaman da sadece sadrazam değil, sultan da değişir*”.⁸⁸ Yapılan hazırlıkların akabinde 19 Ocak'ta Osmanlı Devleti'nin Hariciye Nazırı Server Paşa başkanlığındaki mütareke heyeti Kazanlık'a giderek Grandük Nikolay Nikolaeviç ile görüşmüştür. Buna karşın Rus ordusunun askerî operasyonları aralıksız şekilde sürmüştür ki Rus askeri 20 Ocak'ta Edirne'ye girmiştir. Babıali, şehrin “*düşmanın*” eline geçmemesi ve Rusların İstanbul'a doğru yönelmemesi için önlemler almaya çalışmışsa da başarılı olamamıştır.⁸⁹ Dönemin tanıklarından Mahmud Celâleddin Paşa'ya göre Ruslar, böylece İstanbul'u karadan kuşatma imkânını elde etmişlerdir.⁹⁰ Bu hem savaşın seyri hem de mütareke şartlarını etkileyebilecek niteliğe sahip bir gelişmedir.

Rusların Edirne'yi ele geçirmeleri ve Rus birliklerinin şehre girmesi, dönemin “*en dikkat çekici olayıdır*”.⁹¹ Akabinde Rus askerinin İstanbul önlerine dayanacak olması Osmanlı Devleti açısından büyük tehlike arz edebilecek bir konudur. Bu endişe, Osmanlı devlet adamlarının kendi aralarındaki yazışmalarında da hissedilmektedir: “*Fethedildiği günden beri istila edilmemiş olan Payitaht, büyük bir tehdit altındadır*”.⁹² *Bilgarin*'e göre ise “*bu, barışın sağlanması konusunda ciddi bir kararlılık gösteren Türklere vurulan büyük bir darbedir*”. Gazete editörlüğü, Türkleri o derece suçlamaktadır ki geride bıraktıkları şehir, köy ve kasabaları yaktıklarını, kadın ve çocukları öldürdüklerini iddia etmiştir. Bu ithamların ardından ise “*Türkler, istedikleri barışı hak etmektedirler mi?*” sorusu yöneltilmiştir. Gazeteye göre “*Türkler, Rus askerleri bizzat Osmanlı başkentine girene, Sultan II. Abdülhamid, kendisini mağlup eden kişiyi karşılamaya çıkana kadar içinde buldukları durumu, hiçbir zaman idaresinde kalmaması gereken bir imparatorluğu yönetme konusunda ne kadar yetersiz olduklarını anlamayacaklardır*”.⁹³

Rusya, 25 Ocak 1878 tarihinde Osmanlı Devleti ile imzalayacağı ateşkes şartlarını Londra hükûmetine bildirmiştir. *Daily Telegraph* gazetesine dayandırılan ve Bulgaristan'ın statüsü ve sınırlarıyla ilgili olarak kararlaştırıldığı iddia edilen bazı ateşkes şartları, *Bilgarin* editörlerini rahatsız etmiştir. Bu şartlardan biri Bulgaristan'ın Osmanlı sultanının hâkimiyetinde kalacak olmasıdır. Sınırlar ise Makedonya ve Trakya hariç tutularak Tuna'dan Balkan'a kadardır. Gazeteye göre bu şartlar doğruysa bir atasözü doğrulanmış olacaktır: “*Çalıştım, senin için çalıştım ve işimi kendim için hallettim*”. Ancak *Bilgarin* buna rağmen söz konusu şartların gerçek olabileceğine ihtimal vermemektedir. Bunların bir “*İngiliz uydurması*” olduğu düşünülerek Rusya'ya açıkça güvenilmektedir: “*En sonunda Bulgaristan'ın büyük bir koruyucusu var ve Bulgaristan'ın kaderi güçlü ellerde bulunmaktadır*”.⁹⁴

⁸⁵ Mahmud Celâleddin Paşa, Mir'ât-ı Hakikat, Tarihî Hakikatların Aynası, haz. Doç. Dr. İsmail Miroğlu, Berekât Yayınevi, İstanbul 1983, s. 512-515.

⁸⁶ *Bilgarin*, Godina I, Broy 25, 4 Ocak [Ocak] 1878, s. 4.

⁸⁷ Özden Çalhan, Alev Keskin, a.g.e., s. 85-87.

⁸⁸ *Bilgarin*, Godina I, Broy 25, 4 Ocak [Ocak] 1878, s. 1.

⁸⁹ DAB, ATASE, Fon Kodu: 110-9-1-3, Kutu No: 43, Dosya No: 0, Gömlek No: 123, 21 Kanunuevvel 1293 / 2 Ocak 1878.

⁹⁰ Mahmud Celâleddin Paşa, a.g.e., s. 529.

⁹¹ *Bilgarin*, Godina I, Broy 27, 11 Ocak [Ocak] 1878, s. 1.

⁹² DAB, ATASE, Fon Kodu: 110-9-1-3, Kutu No: 63, Dosya No: 0, Gömlek No: 165, 3 Kanunusani 1293 / 2 Şubat 1878.

⁹³ *Bilgarin*, Godina I, Broy 27, 11 Ocak [Ocak] 1878, s. 1.

⁹⁴ *Bilgarin*, Godina I, Broy 28, 18 Ocak [Ocak] 1878, s. 1.

Bilgarin, ateşkes şartlarına net bir şekilde ulaşamamaktadır. Gazete aracılığıyla bazı şartlar üzerinden tartışmalar yapılsa da genel itibarıyla bir bilinmezlik hâkimdir. Buna karşın yukarıda dile getirildiği gibi Rus İmparator II. Aleksandr'a koşulsuz ve sonsuz bir itimat vardır. Savaşın başından itibaren "kurtarıcısına" yönelik "güvenini ve itaatini" göstermekten geri durmayan Bulgaristan, "kendisini Rus İmparator II. Aleksandr'ın kudretli ellerine teslim etmektedir ve onun yüksek iradesinin gerekli gördüğü her şeye boyun eğmeye hazırdır". Gazeteye göre "iş başlatan bu cömert otkrat, onu nasıl başarıyla taçlandıracağını bilecektir".⁹⁵

İstanbul'daki İngiliz elçisine göre belirlenen ve hükûmetine bildirilen mütareke şartları ağırdır. Bu, İngiliz donanmasını harekete geçirecek Çanakkale önlerine gelmelerine sebep yaratmıştır. Neticesinde donanma, Beşike limanına demirlemiştir. Bu durum, İstanbul'da İngiliz Elçiliği aracılığıyla Osmanlı yetkililerine iletilmiştir.⁹⁶ Dönemin öne çıkan İngiliz gazetelerinden biri olan *Standard*, kısa bir süre önce Rusların İstanbul'a yürümleri durumunda tedbir alınması konusunda uyarılarda bulunmuştur. Akdeniz'deki İngiliz donanmasının harekete geçmesi çağrısını yapmıştır ki nitekim bu gerçekleşmiştir.⁹⁷ *Bilgarin* ise tüm Avrupa'nın "hayal olarak gördüğü" Rus ordusunun İstanbul'a girmesinden önce ne yabancı müdahalesi ne de barış antlaşmasının imzalanmasını mümkün görmektedir.⁹⁸

Bir yandan mütareke şartları üzerinden fikir teatisi yapılırken diğer yandan Rus ordusunun Trakya'daki ilerleyişi sürmektedir. *Bilgarin*, ateşkes antlaşmasının imzalanacağına odaklanan kişilere, askerî operasyonların durduğunu düşünmemelerini tavsiye etmiştir. Çünkü gazeteye göre Rus ordusu, bir iki hafta öncesine kıyasla "hızlı ve saldırgan bir tutum göstermese de" Rus birlikleri İstanbul'a doğru seferine devam etmektedir.⁹⁹ 26 Ocak'ta Dimetoka, Uzunköprü ve Lüleburgaz, 29 Ocak Çorlu işgal edilmiştir. Rus ordusu, Plevne'nin düşmesinden kısa bir süre sonra İstanbul surlarının önüne dayanmıştır. Aslında bu durum, Rusların antlaşma masasında ellerini kuvvetlendirici güçlü bir etkendir. Nitekim Rus İmparator II. Aleksandr, 30 Ocak 1878 tarihinde Sultan II. Abdülhamid'in mütareke teklifini kabul ettiğini duyurmuştur. 31 Ocak'ta da Osmanlı Devleti ve Rusya arasında Edirne Mütarekesi imzalanmıştır.¹⁰⁰

3.5. Yeşilköy'deki 3 Mart 1878 Tarihli Ayastefanos Ön Antlaşması

Rus ordusu, bir mütareke imzalanmışsa da 6 Şubat 1878 tarihi itibarıyla Çatalca önlerine gelmiştir. Kazanlık'taki Rus Ana Karargâhı, 7 Şubat'ta Yeşilköy'e nakledilmiştir. Prens Gorçakov, Beşike limanında demirlemiş İngiliz filosunun İstanbul içlerine girmesi durumunda Rus askerinin Osmanlı başkentini zapt edeceğini 10 Şubat'ta gönderdiği bir yazıyla Büyük Güçlere bildirmiştir. Bu yazıdan üç gün sonra İngiliz filosuna ait altı gemi "her ne kadar lüzumu yoksa da tebaasını korumak için"¹⁰¹ Çanakkale Boğazından geçip İstanbul'a doğru yönelerek Gelibolu, Bolayır ve Mudanya açıklarına demir atmıştır. *Bilgarin*, İngiliz filosunun boğazdan geçişinin öngörüldüğünü ancak bu geçişe karşı koyma noktasında Osmanlı Devleti'nin hazır olmadığını yazmıştır. Ruslar ise İngilizlerin bu girişimine karşılık olarak İstanbul surlarına dayanmışlardır. Gazeteye göre bu "çok küçük bir teşebbüsle girilecek Osmanlı başkentinin Rusların elinde olduğu anlamına gelmektedir".¹⁰²

İki büyük gücün İstanbul üzerinden vermeye çalıştığı mesaj, durumun vahametini gösterir niteliktedir. Öyle ki *Bilgarin*'e göre İstanbul çok kritik bir vaziyetin içerisinde. "Her saat başı kalabalıklar hâlinde [İstanbul'a] gelen Çerkeslere ve başıbozuklara kurban olmaya hazırlanan ahalide büyük bir korku hâkimdir".¹⁰³ Grandük Nikola Nikolaeviç, 18 Şubat'ta Sultan II. Abdülhamid'e başvurarak

⁹⁵ *Bilgarin*, Godina I, Broy 29, 21 Ocak [Ocak] 1878, s. 1.

⁹⁶ DAB, ATASE, Fon Kodu: 110-9-1-3, Kutu No: 48, Dosya No: 0, Gömlek No: 2, 13 Kanunusani 1293 / 25 Ocak 1878.

⁹⁷ *Bilgarin*, Godina I, Broy 27, 11 Ocak [Ocak] 1878, s. 3.

⁹⁸ *Bilgarin*, Godina I, Broy 28, 18 Ocak [Ocak] 1878, s. 1.

⁹⁹ *Bilgarin*, Godina I, Broy 28, 18 Ocak [Ocak] 1878, s. 3.

¹⁰⁰ Ali Akyıldız, Sürgün Sefir Sadullah Paşa, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2011, s. 80. Antlaşma metni için bkz. Mahmud Celâleddin Paşa, a.g.e., s. 543-545.

¹⁰¹ DAB, ATASE, Fon Kodu: 110-9-1-3, Kutu No: 52, Dosya No: 0, Gömlek No: 161, 28 Kanunusani 1293 / 9 Şubat 1878.

¹⁰² *Bilgarin*, Godina I, Broy 34, 8 Şubat [Şubat] 1878, s. 1.

¹⁰³ *Bilgarin*, Godina I, Broy 32, 1 Şubat [Şubat] 1878, s. 1.

İngilizlerin bu teşebbüslerine karşılık olarak 10 bin Rus askerinin İstanbul'a girmesine müsaade verilmesini talep etmiştir. Ancak bu talep padişah tarafından reddedilmiştir.¹⁰⁴ *Bilgarin* editörleri daha önce de belirtildiği gibi Rus askerinin İstanbul'a girmeden bir barış antlaşmasının imzalanmasını mümkün görmemektedir. Zira gazeteye göre bu durum uzun sürmeyecek ve Ruslar, mukavemet görmeden İstanbul'a gireceklerdir ki sultan, Rusların istediklerini onlara vermek zorunda kalacaktır. “İngiliz filosu da birkaç olağanüstü olay dışında bugünkü gibi saray önünde hareketsiz bir şekilde kalıp yüksek iradesiyle her şeyi çözen kazanarı [II. Aleksandr'ı] öfkeyle izleyecektir”.¹⁰⁵

Grandük Nikola Nikolaeviç, 21 Şubat'ta bu defa Babıali'ye bir ultimatoma vermiştir. Bu ultimatoda 10-12 bin askerle birlikte Yeşilköy'e yerleşmeye karar verildiği bildirilmiş ve Babıali'nin bu kararı kabul etmesi beklenmiştir ki aksi durumda stratejik noktaların ele geçirileceği tehdidinde bulunulmuştur.¹⁰⁶ *Bilgarin*, oldukça ateşli bir şekilde Rusların İstanbul'a girmesinden yanadır. Gazeteye göre “Türk surlarına hâkim olan Rusların gerçekten geriye dönebileceği ve yıllardan beridir rüyasını görüp hayalini kurduğu bu yere, bu şehre girmeyeceği düşünülebilir mi? Bundan daha uygun bir an olur mu?”¹⁰⁷

Osmanlı hükûmeti, 22 Şubat'ta aldığı bir kararla 1.500 kişiyi aşmamak kaydıyla Rus askerinin Yeşilköy'e girmesine izin vermiştir.¹⁰⁸ *Bilgarin*'e göre “hükümdarların en fanatiği olan Sultan II. Abdülhamid, Moskovalı düşmanın bir süreliğine de olsa kendi başkentine girmesine müsaade vermesini kimse beklememiştir. Ama silahın kudretinin yaptıramayacağı ne vardır ki!”¹⁰⁹ İngilizlerin diplomatik ilişkileri keseceklerine dair yapmış oldukları beyanlar, Rusları geri adım atmaya zorlayıp İstanbul'un içlerine kadar yürümelerine mâni olmuştur. 23 Şubat'ta Yeşilköy'deki Rus Ana Karargâhında Osmanlı ve Rus delegeleri arasında ilk toplantı yapılmıştır. Toplantıda Osmanlı Devleti'ni temsilen dönemin Hariciye Nazırı Safvet Paşa ve Berlin Sefiri Sadullah Bey, Rusya'yı temsilen ise General İgnatyev ve Rus diplomat Nelidov yer almaktadır.¹¹⁰

Rusların İstanbul önlerine dayanması ve neticesinde yukarıda da değinildiği üzere Osmanlı Devleti ile bir antlaşma zemininin oluşması, *Bilgarin* editörlerini hoşnut etmiştir ki “Rus otokratın [II. Aleksandr] tüm Avrupa'nın gözleri önünde bu insani davayı alenen ve şanlı bir şekilde tamamlamak için yaptığı girişimin tarihte kıyaslanabileceği bir örneği yoktur”.¹¹¹ Aslında gazete, Bulgarların Rus imparatorun ve halkının yaptıklarına minnettar olması gerektiğini düşünmekte ve bir yol haritası çizmektedir. Gazeteye göre “Türk fanatizmine karşı Bulgaristan topraklarında çekinmeden bolca kanını akıtan Rus kardeşimizin bu büyük iyiliğini nasıl ödeyeceğimiz konusu gündeme gelecektir. Her girişime itaat etmez, karşılıklı kardeş sevgisi göstermez ve sonsuz birlik sağlamazsak, bu iyiliğe nasıl karşılık verebileceğimizi bilmiyoruz”.¹¹²

Gazete açısından gerçekleşen görüşmelerde edinilen bilgiler neticesinde Bulgaristan'ın sınırının Selanik ve Athos Dağı'na dayanacak olması “en büyük mutluluktur”. Bununla birlikte Bulgaristan'ın yönetim şeklinin “krallık” mı yoksa “prenslük” mi olacağı üzerine de bir tartışma mevcuttur. Romanya ve Sırbistan'ı örnek alarak bu iki devletin sahip olduklarından daha fazlasının istenmemesi konusunda Bulgarlara telkinlerde bulunulmuştur. *Bilgarin*'in bu konudaki cevabı ise açık ve nettir: “Kurtarıcımızın [Rusya] bizim için tayin ettiğini kabul edeceğiz”. Bu kadar keskin bir ifade kullanılmasına rağmen söylenti şeklinde yayılan ve doğruluğu netleştirilmeyen bazı maddelere şüpheyle yaklaşılmaktadır. Söz konusu maddelerden biri, Türk ve Müslümanlara Bulgaristan'ı terk etmeleri için iki senelik bir süre verildiği hakkındadır. Gazete, bu konuyu kısa süre içerisinde tartışmaya açarak antlaşmanın imzalanmasından sonraki dönemde temel konunun bu olması

¹⁰⁴ Özden Çalhan, Alev Keskin, a.g.e., s. 92.

¹⁰⁵ *Bilgarin*, Godina I, Broy 34, 8 Fevruari [Şubat] 1878, s. 1.

¹⁰⁶ Özden Çalhan, Alev Keskin, a.g.e., s. 92.

¹⁰⁷ *Bilgarin*, Godina I, Broy 34, 8 Fevruari [Şubat] 1878, s. 1.

¹⁰⁸ Özden Çalhan, Alev Keskin, a.g.e., s. 92.

¹⁰⁹ *Bilgarin*, Godina I, Broy 32, 1 Fevruari [Şubat] 1878, s. 1.

¹¹⁰ Ali Akyıldız, a.g.e., s. 80.

¹¹¹ *Bilgarin*, Godina I, Broy 35, 11 Fevruari [Şubat] 1878, s. 1.

¹¹² *Bilgarin*, Godina I, Broy 35, 11 Fevruari [Şubat] 1878, s. 1.

gerektiğini vurgulamıştır. Ancak Osmanlı Devleti, İngiltere'nin de desteğini alarak bunun gerçekleşmesine engel olmuştur.¹¹³

Rus ve Osmanlı delegeleri arasında yapılan görüşmeler neticesinde 3 Mart 1878 tarihinde Ayastefanos'ta bir ön antlaşma imzalanmıştır.¹¹⁴ “Görevin tamamlandığını” düşünen gazeteye göre “fırtına ve gök gürültüsünden sonra muhteşem bir güneş ve açık bir hava gelmektedir. Doğanın kanunu her yerde aynıdır”.¹¹⁵ Antlaşmanın maddelerinin tam olarak bilinmemesi ise gazete editörlüğünü tereddütte bırakmıştır. Özellikle Selanik ve Dedeağaç'ın Bulgaristan'ın sınırları içerisinde olup olmadığı bir kafa karışıklığı yaratmıştır. Buna rağmen *Bulgarin*'e göre bu “büyük günün” kendileri için iki anlamı vardır: “3 Mart hem Rus imparatorunun tahta çıkışının yıl dönümü olması hasebiyle kutlanacak hem de özgürlüğün günü olarak anılacaktır”.¹¹⁶ Aslında gazetenin dediği gibi de olmuştur. Bulgaristan Prensi Aleksandır Batenberg'in yayımlanan 9 Ocak 1880 tarihli buyruğuyla 3 Mart'ın “II. Aleksandr'ın tahta çıkışı ve Ayastefanos Antlaşması” günü olarak kutlanmasına karar verilmiştir.¹¹⁷ Nitekim bu kutlamalar, günümüze değin sürmektedir.

Sonuç

Savaşın bizzat yaşandığı coğrafyadan 1877-78 Osmanlı-Rus Harbi'ni bir süreli yayın aracılığıyla takip etmek, dönemin siyasi atmosferini ve havasını milliyetçiliğin zirve yaptığı bir dönemde Romanya'da yaşayan Bulgarların gözünden yaşamak, olaylara ve gelişimlerine farklı perspektiften bakmak açısından önemlidir. Gazetenin sunduğu verilerin ve paylaştığı haberlerin, arşiv belgeleri, araştırma ve inceleme eserlerle desteklendiğinde doğruluk payının olduğu söylenebilir. Gazetenin belirli bir konseptinin bulunması ve haberlerini savaş odaklı yayımlaması da okuyucunun dikkatini canlı bir şekilde savaşta tutmaktadır.

Bulgarin gazetesinin Rus yanlısı bir yayın politikası benimseyip Bulgarların haklarını gözettiği, haber içerikleri ve yazılan makalelerden net bir şekilde anlaşılmaktadır. Gazete editörlüğünün harbin yaşandığı dönem içerisinde Rusya ve İngiltere'nin nüfuz mücadelesinde Rusya'dan taraf olması yayın politikasını etkileyen ana unsurdur. Bunun sebebi, Rus İmparator II. Aleksandr'ın Bulgarları “özgürlüğüne kavuşturmak” adına savaşa girdiğine inanılmasıdır. Keza ifadelerin keskinliğinden, seçilen haberlerden, yazılan makalelerinin içeriklerinden yayın politikasının merkezinde Osmanlı karşıtlığı haber ve bilgi paylaşımının olduğu da açıkça görülmektedir. Aslında bunun nedeni, makalenin başında belirtildiği gibi gazetenin Osmanlı denetim mekanizmasından geçmediği ve daha “bağımsız” bir haberciliğin yapıldığı önce Bükreş ve sonra Yergöğü'de çıkarılmış olmasıdır. Belki de en önemli husus, Bulgarların millî bir devlet yaratma sürecinde “öteki” figürünün Osmanlı Devleti olmasıdır.

Kaynakça

1. Arşiv Kaynakları

Devlet Arşivleri Başkanlığı (DAB), Millî Savunma Bakanlığı Askerî Tarih Arşivi (ATASE)*

2. Süreli Yayınlar*

Bulgarin

Dirjaven Vestnik

¹¹³ Neriman Ersoy Hacısalihioğlu, “Balkanlarda Büyük Soykırım: 93 Harbi Döneminde Rus Ordusunun Bulgaristan'daki Türklere Yönelik Politikası”, 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı (93 Harbi) -Vatan Neresi?- Uluslararası Sempozyumu Bildirileri, 1-2 Kasım 2018, İstanbul, Türk Ocakları İstanbul Şubesi Yayını, İstanbul 2019, s. 218.

¹¹⁴ DAB, ATASE, Fon Kodu: 110-9-1-3, Kutu No: 55, Dosya No: 0, Gömlek No: 149.

¹¹⁵ *Bulgarin*, Godina I, Broy 37, 22 Fevruari [Şubat] 1878, s. 1.

¹¹⁶ *Bulgarin*, Godina I, Broy 37, 22 Fevruari [Şubat] 1878, s. 1.

¹¹⁷ Petko St. Petkov, “Kak i Zašto 19 Fevruari/3 Mart Stana Ofitsialen i Natsionalen Praznik na Bılgariya?”, Godişnik na İstoriçeski Fakultet, Tom 4, Broy 1, Univ. İzd. “Sv. Kiril i Metodiy”, 2020, s. 279-280; *Dirjaven Vestnik* [Resmî Gazete], 19 Yanuari 1880, Godina I, Broy 22, s. 1.

* Arşiv künyeleri dipnotlarda gösterilmiştir.

* Gazete künyeleri dipnotlarda gösterilmiştir.

3. Kitap, Makale ve Tezler

- ANDREEV, M.B., Bilgarskiyat Peçat Prez Vızrajdaneto (Zaçenki i Razvoy), İzdanie na Drujestvoto na Stoliçnit Jurnalisti, Sofya 1932.
- AKYILDIZ, Ali, Sürgün Sefir Sadullah Paşa, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2011.
- Bilgarski Glas, ot B.R.Ts.K. (БПИК), Jeneva 1870.
- ÇALHAN, Özden-KESKİN, Alev, 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı Zaman Dizini, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara 2004.
- HACISALİHOĞLU, Neriman Ersoy, “Balkanlarda Büyük Soykırım: 93 Harbi Döneminde Rus Ordusunun Bulgaristan’daki Türklere Yönelik Politikası”, 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı (93 Harbi) -Vatan Neresi?- Uluslararası Sempozyumu Bildirileri, 1-2 Kasım 2018, İstanbul, Türk Ocakları İstanbul Şubesi Yayını, İstanbul 2019, s. 207-219.
- ERTUNA, Hamdi, Gazi Osman Paşa ve Plevne Savunması, Gazi Osman Paşa’nın Plevne Savunması ve Türk Askerinin Kahramanlık Destanı, T.C. Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Türk Asker Büyükleri ve Zaferleri Serisi No: 6, Ankara 1982.
- GEORGEON, François, Sultan Abdülhamid, çev. Ali Berktaş, 5. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul 2018.
- İbrahim Edhem, Plevne Hatıraları, yay. haz. Seyfullah Esin, Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul 1979.
- IVANÇEV, Dimitir P., (Sis.), Bilgarski Periodiçen Peçat 1844-1944, Anotiran Bibliografski Ukazatel, Tom 1, Nauka i İzkustvo, Sofya 1966.
- KARAGÜL, Asya Setinay, 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı’nda Rus Ordusu’nun Kars’ı Ele Geçirme Süreci, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2020.
- KARAKULAK, Mesut, “93 Harbi’nde Esir Olmak: Rusya’daki Osmanlı Savaş Esirleri ve Gündelik Hayatları”, 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı (93 Harbi) -Vatan Neresi?- Uluslararası Sempozyumu Bildirileri, 1-2 Kasım 2018, İstanbul, Türk Ocakları İstanbul Şubesi Yayını, İstanbul 2019, s. 230-257.
- Mahmud Celâleddin Paşa, Mir’ât-ı Hakikat, Tarihî Hakikatların Aynası, haz. Doç. Dr. İsmail Miroğlu, Berekât Yayınevi, İstanbul 1983.
- MEVSİM, Hüseyin, “Bulgarca Süreli Yayıncılığına Dair Notlar”, Kebikeç, Yıl 25, Sayı 50, 2020.
- NOVRUZLU, Tural, Rus Kaynaklarına Göre 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı’nda Plevne Müdafaası, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale 2022.
- PETKOV, Petko St., “Kak i Zašto 19 Fevruari/3 Mart Stana Ofitsialen i Natsionalen Praznik na Bulgariya?”, Godişnik na İstoriçeski Fakultet, Tom 4, Broy 1, Univ. İzd. “Sv. Kiril i Metodiy”, 2020, s. 279-291.
- SÜER, H. Hikmet, 1877-1878 Osmanlı Rus Harbi Rumeli Cephesi, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara 1993.
- SÜKAN, Şadi, TSK Tarihi Osmanlı Devri, 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi, Kafkas Cephesi Harekâtı, Cilt II, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara 1985.
- TAŞDEMİR, Ahmet, “Osmanlı Ordusunda Stratejik Yönetim Zaafiyeti Örneği: 93 Harbi’nde Balkan Savunmasının Çöküşü”, Harp Tarihi Dergisi, Sayı 1, Haziran 2020, s. 1-40.
- ÜRKMEZ, Naim, “Savaşın Öteki Yüzü: Romanya’daki 93 Harbi Esirleri”, Belleten, Cilt 84, Sayı 300, Ağustos 2020, s. 789-824.
- Yüzbaşı von Herbert, Plevne Meydan Muharebesi: Bir İngiliz Subayının Anıları, çev. Nurettin Artam, Kastaş Yayınları, İstanbul 2004.